

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

52054

17-18

30. junija 1896. — Cena 50 kr.

2 snopičev 2 gld. 40 kr.

KNJIŽNICA

za

MLADINO.

Ustanovila:

„Zaveza slovenskih učiteljskih društev“

Izdajatelj in odgovorni urednik And. Gabršček.



Tatarji na Moravskem

ali

Bog ne zapusti svojih služabnikov.



Gozdne cvetke

ali

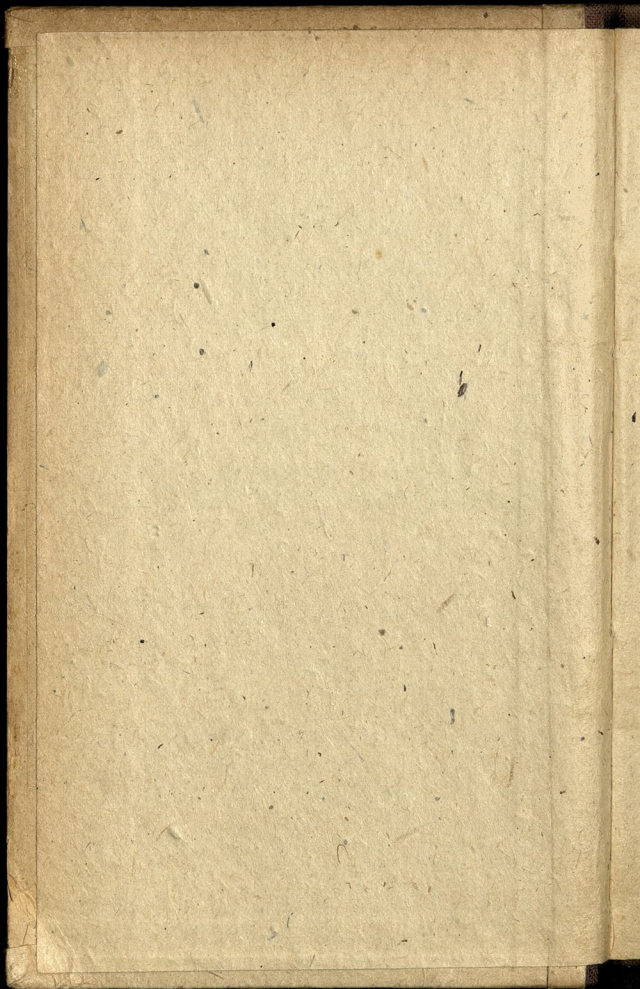
Štiri povesti in tri krajše razprave.

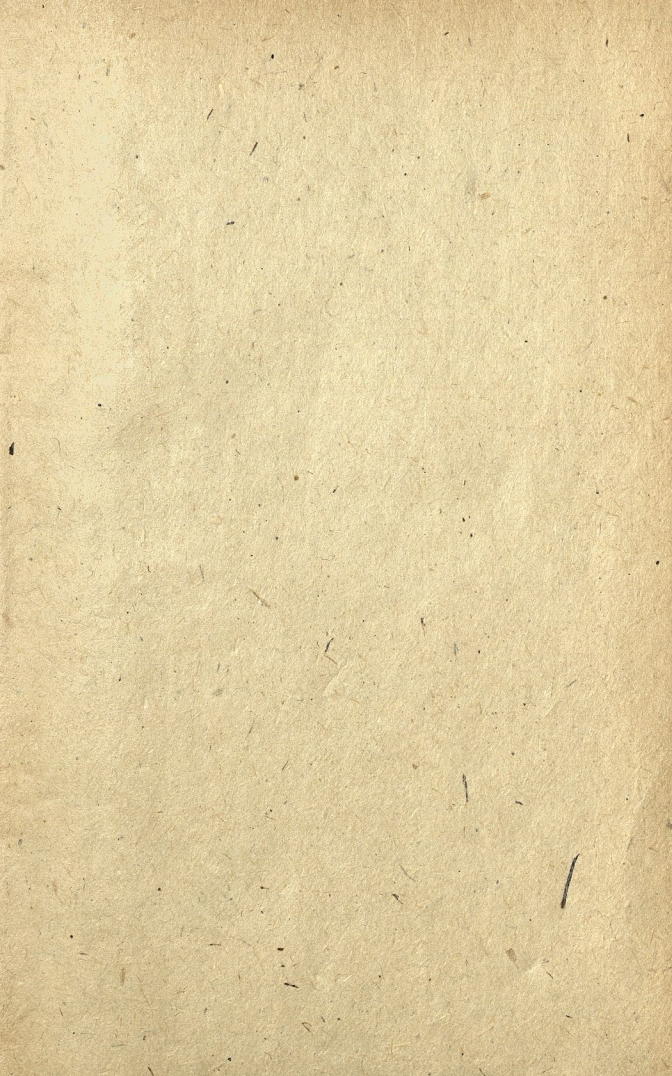


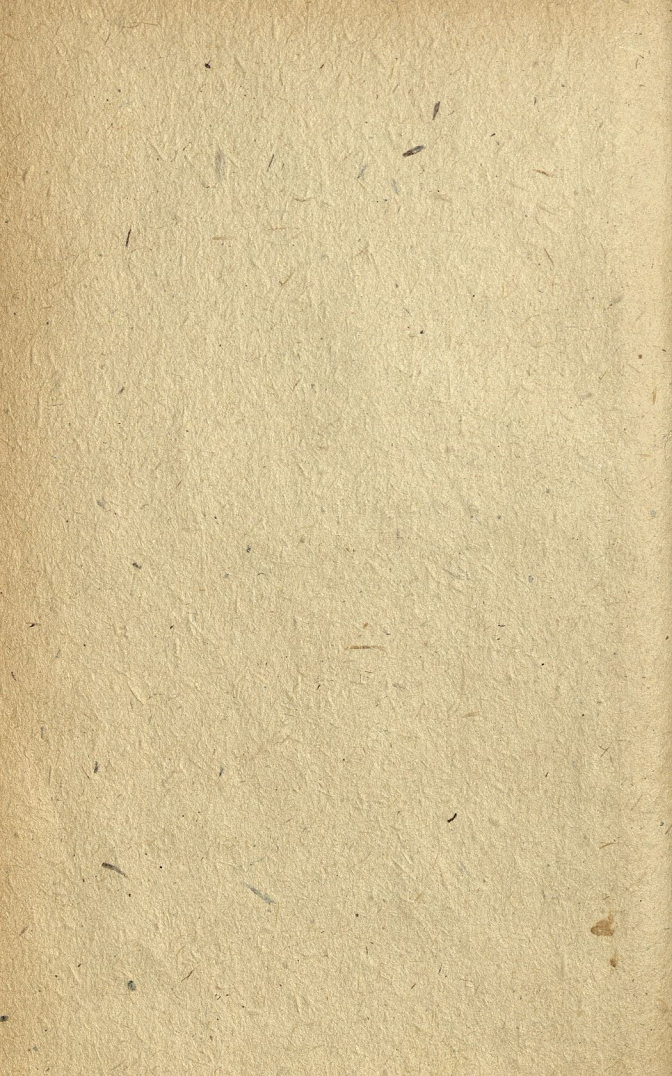
V GORICI.

Tiska in zalaga „Goriške Tiskarne“ A. Gabršček.

1896.







52054



930 1056/1952



I.

Rodbina Hrastovska.

Spomladi l. 1241. je sedel Urh Hrastovski v gorki sobi svojega gradú pri večerji s svojo rodbino. Bili so samo trije: plemeniti gospod Urh, njegova soproga, krepóstna Milada, in sedemletni Večeslav, jedini otrok, jedino veselje teh blagih zakonskih. Urh Hrastovski je bil gospodar lepega vitežkega posestva in trdnega gradú, ki je stal prav na moravski meji na strmi skali nad reko Svitavo. Bil je ljubljén soprog in srečén oče; užival je ljubezen svojih podložnikov in spoštovanje vse sedne gospóde. Pri tem je stopal vedno

po poti božjih zapovedij; zato pa je počival tudi blagoslov božji na njem. Skratka: ničesa mu ni nedostajalo (manjkalo) k sreči.

In vendar je sedel danes žalosten in potrtn v krogu svoje rodbine! Niti ljubeznivo prigovarjanje ljubljene pridruge (žene), niti nedolžno sinčkovo ščebetanje, — nič ni moglo spoditi z njegovega čela one megle otožnosti.

«Ali očka: kaj pa sem vam storil? — ali se srdite na mater, da nam danes prav ničesa ne poveste?» S temi besedami pritisnil se je prikupljivi Večeslavek k otožnemu očetu, ter ga božal z obema rokama po obličju.

«Jako me vznemirjaš, ljubi mož!» pridružila se je gospa Milada k tem otročjim besedam. «Ali ti kaj teži srce? Čemu ne zupaš tega svoji odkritosrčni ženi? Ali ne veš, da breme, razdeljeno na dve polovici, le na pol stiska rame? Ali si pozabil, da imajo biti zakonski po božji volji jedno telo in jedna duša, da ne tice nič storiti jednemu brez drugega, dà, niti občutiti ne?»

Ali Urh ni odgovoril, nego le sočutno in nekako pomilovalno pogledal svoja ljub-

ljenca, na to pa je vstal s stola in jël hoditi z naglimi koraki po sobi.

Tù je nastalo za nekaj časa tožno molčanje, le iz ust gospoda Urha so prihajale kmalu potem, kakor nehoté, naslednje besede: «Gorje, uboga, nesrečna domovina!»

Gospa Milada je poznala popolnem plemenit značaj svojega soproga in vedela je, da ima najsrčnejše sočutje z vsem, kar se tiče narodne in domovinske blaginje. Menila je torej, da morda kak močan gospod ali plemenitnik (velikaš) ruši sveti mir v deželi, kar se je pogostoma godilo v onih časih; ali pa, da žuga vsemu narodu vojna s ptujim sovražnikom. Ali vedela je tudi ob enem, da vlada nad Češko in Moravo velemočni kralj Večeslav, moder in hraber vladar, čegar moči se je mogel takrat primerjati le malo kateri vladar po vsej Evropi. Vedela je, da ta premodri vladar ne dopusti zatirati svojega naroda niti rušiti domovinsko srečo. In zaradi tega, ker je to vedela, pomirila se je nekoliko v svojem srcu.

Ko je videl mali Večeslav, da je mati nekoliko mirnejša, in opazil, da oče vedno govori: «uboga domovina», nagne svojo kodrasto glavo k Miladi ter jo vpraša poluglasno: «Prosim vas, mati, kdo pa je ta domovina? Ali je to morda kaka naša sorodnica, kateri se godi slabo, da jo oče tako zelo pomiluje?»

«Nà, nà Večeslavek!» pogrozila je mati sinku: «Ne delaš mi prav nič veselja. Tako pogostoma govori častiti g. župnik s teboj o domovini in poleg drugih krščanskih dolžnostij uči te ljubiti tudi domovino, — in ti vprašaš tako nespametno?»

Dečka je bilo sram in začel se je s pobešenimi očmi izgovarjati tako-le: «Nù, pa zdaj sem se spomnil, in že vem vse, kar sem se naučil od častitega gospoda župnika o domovini, le vprašajte me kaj in videli bodete.

«To se kmalu pokaže!» reče zdaj gospa Milada z ostrim pogledom in vpraša sina: «Povej mi torej, kaj umejemo s to besedo: domovina?»

In Večeslavek odgovori naglo, kakor mu je bilo ostalo v pameti vsled pogostega ponavljanja: «Domovino imenujemo ono zemljo, v kateri smo se rodili, v kateri prebivamo in se živimo z njenimi pridelki. In vsi ti, ki so se rodili skupno z nami v domovini, so naši krvni bratje ali rojaki; in jezik, ki ga govorimo mej seboj, imenuje se materin jezik, ker se ga učimo takoj kot otroci od matere». — Tako je govoril otrok nepretržno, da bi popravil, kar je bil pokazil prej z nespametnim vprašanjem.

«Nu, povedal si še mnogo več, nego sem te vprašala», nasmehnila se je gospa Milada. «Ali dobro! — Zdaj pa mi povej: Kako imamo ljubiti to svojo domovino?»

Deček jej odgovori radostno - navdušen:

«Svojo domovino imamo ljubiti, kakor ljubi dobro vzrejen otrok svojo milo mater. Vsako ima skrbeti z vsemi močmi, da bi se dobro godilo domovini in vsem našim rojakom, ki bivajo skupno v njej. In če bi kdo počenjal kaj sovražnega proti tej mili domovini, proti kralju in našim milim ro-

jakom: tú ima sveto dolžnost, da zastavi vse — celó svoje življenje — za njih obrambo».

«Dobro, prav dobro!» pohvali zdaj Milada Večeslavov odgovor. «Samo, še to mi povej, kdo nas je učil ljubiti domovino s svojim vzvišenim vzgledom?»

Tu je še-le prav vsplamtelo dečkovo obličje svetega veselja in nadaljeval je z besedami, preresnimi za njegovo starost: «Domovino ljubiti — tega nas je učil sam naš božji Zveličar! Ko je namreč potoval s svojimi učenci na velikonočno slavnost v Jeruzalem in je gledal na krasno mesto z Oljske gore, razžalostil se je zeló. Z vsevidnim očesom je gledal že naprej strašno pogubo, ki je imela doleteti njegovo domovino, mesto Jeruzalem in vso židovsko deželo — zaradi trdovratnosti njegovih sorojakov. In naznanil je že naprej, da ne ostane v vsem mestu kamen na kamenu. In ko je govoril o tej bodoči stiski, zaplakal je sožalno nad pogubo svoje domovine».

«Dà, Večeslavek», priložila je mati. «In tako nam je zapustil vzgled, da moramo imeti

tudi mi najgorečnije sočutje o sreči in nesreči svoje domovine. Nù, katera dežela pa je tvoja domovina?»

»Češko in Moravsko!« zakliče deček veselo. «In lepi, v obeh teh deželah kraljujoči slovanski jezik — ta je moj materin jezik. In v tem, od Boga prejetem jeziku, hočem govoriti celó do smrti s svojimi rojaki in častiti Boga in kralja, kakor me je opominjal gospod župnik. Zdaj, dokler sem še slab», govoril je deček v jednomer brez prestanka na začudenje roditeljev — «zdaj ne morem storiti drugega za domovino, nego da molim za njo. Ali, ko dorastem, in se mi roki okrepite, tedaj vzamem očetov oklep in meč, — in če bo kdo počenjal kaj proti domovini in kralju — tega hočem pogledati!»

Živi odgovori dečkovi niso ušli ušesom gospoda Urha. In pozabil je nekoliko predmet svoje britkosti; ustavil je svoje korake in poslušal dečka z očividnim zadovoljstvom.

«Ali pa znaš, Večeslavek, tudi ono pesem o domovini, katero te je učil gospod župnik?»

Erker

vprašal je naposled gospod Urh, nekoliko bolj veselega obraza.

«Znam, znam!» vzradoval se je deček, da je oče kar pozabil svoje britkosti. «Še danes za jutra, takoj, ko sem bil odslužil prečastitemu gospodu pri oltarju, moral sem mu jo ponavljati. Počakajte, očka, takoj jo zapojem!» In deček je jël — tlaskajoč z rokama — takó - le peti:

„Dajmo čast Bogú najprej,
Ki nas váruje vselój;
Potlej kralju dajmo čast,
Ki mu Bog je dal oblast.
Dom in jezik svoj ljubimo
Ptujščine ne precenimo:
Tako treba, to veljá,
To nam pravo vrednost dá! —
Kogar sram je domovine
In besede materine,
Tak le sebe sramotí,
Ta kristjan in človek ni!“

Ko je bil Večeslavek dokončal, gledal je očeta z veselo žarečimi očmi, meneč, da najde na njem zadovoljnost radi sebe. Ali oče je postal spet otožen — kakor poprej, in vzdihnil je globoko sam pri sebi: «Vse dobro pripoveduješ za bodočnost, milo dete;

v tebi menil sem vzrediti vrlega sina domovini — ali žalibog! v nekoliko dnevih morda ne bomo imeli več domovine!»

«Prosim te, dragi soprog!» zakliče z nova vznemirjena Milada. — «Kaj pa se je vendar zgodilo? Kaka nevarnost pa žuga naši mili domovini? To mora biti nekaj strašnega, da je celó tvoj srčni duh tako potrto!»

«Dà, res — strašno, nečuveno!» pri-trdi jej gospod Urh z žalostnim obrazom. «A čemù bi tajil to še dalje!» zakliče z nova po kratkem prestanku, ko se to vendar ne dá utajiti? Vedite torej, moja draga: Tatarji se valé na Češko in Moravsko kakor raz-ljučena povodenj. Poljsko in Šlezko je že padlo v malo dnevih v kremlje teh grdih grozovitežev, zdaj pa grozi nam smrt in poguba!»

«O moj Bog» vskrikne gospa Milada pre-strašena v neizrekljivi grozi in tresoča se kakor šiba na vsem telesu. Večeslav pa se spusti v jok in skriva svoje obličje na ma-terinih prsih.

II.

Tatarji ali Mongoli.*)

Za ta Miladin strah in otročji jok Večeslavov je bilo tedaj pač dovolj vzroka, kajti spomladi l. 1241. je prišel nad Moravsko, Češko in vso zapadno Evropo tak strah in groza, kakoršne morda tú še ni bilo od vstvarjenja svetá celó do te dobe, — in Bog daj, da bi ga ne bilo nikdar več! Godile so tedaj neverjetne reči!

V sredi Azije, po nerodovitnih planinah, mej divjimi gorami, je prebival od pamtiveka grd narod krutih neznabogov (paganov), ki se imenujejo Tatarji ali Mongoli. Ti Mongoli, podobni bolj živalim in spakam nego ljudem, so bili majhne postave, a suhega trupla, rumenega obličja, širokih ust, malih zelenih očij, — skratka: prav grdega telesa. Vemo sicer, da se nahaja tudi v precej neznatni lupini drag biser; vemo, da more prebivati tudi v nelepem telesu dobro srce

*) Glej Kraljedvorski rokopis. (Jaroslav.)

in plemenita duša in da torej ne smemo soditi človeka le po obrazu; ali pri teh paganih je bilo to celoma drugače. Telesno grdobo je še veliko presegala dušna grdoba.

Odrasli so brez poznanja pravega Boga, poživinili se vsled takega divjega življenja, ugajala jim je sama silovitost. Človeka ubiti jim je bilo toliko, kakor pogaziti črviča. V svoji grdi domovini so živeli po pastirsko, to je: niso obdelovali in sejali polja, nego živeli le od živine. Vsaka rodbina je imela čedo ovác, koz, krav, mezgov in konj. To svojo živino so poganjali z mesta na mesto; vedno tje, kjer se je ponujala nova paša, in torej niso imeli stalnega domovanja. Bivali so brez mest in vasij, kar pod šotori, ki so jih postavili povsod, kjer je našla živina novo pičo. In ko jim je pošla ta paša, pobrali so zopet svoje šotore ter se odpravili v druge, bolj travnate kraje. Tako življenje imenuje se: kočujoče ali pastirsko.

Že iz tega se more izpoznati, da potrebuje pri njih vsaka rodbina velik okraj zemlje za svoje čede, in da taka dežela, kjer bivajo

taki pastirji, more prerediti veliko manj ljudij, nego krajine naše domovine, kjer daje majhna kmetija, obdelana od roke pridnega kmeta, tudi mnogoštevilni rodbini dovoljno hrane. Zato pa pridejo pastirska ljudstva v velike zadrege, kadar se njih število preveč pomnoži, kajti vsi ne morejo dobiti na domači zemlji dovoljno paše za svoje čede in ob enem hrane za-se. In tedaj nastanejo mejnjimi prepiri, poboji, bitke in krvi-prelitja. In taka revščina se konča navadno s tem, da se jih oboroži velika truma, ki napade sosednje narode in si pridobi s silo in poboji nova mesta za svoje prebivanje.

Taka stiska je doletela Mongole takoj na početku trinajstega stoletja. Njih število je bilo nenavadno narastlo in njihova nerodovitna domovina ni mogla dajati vsem potrebnega živeža. Tù so se zbrali ti divjaki, udarili na svojih majhnih ali brzih konjih z orožjem na sosednje narode in vršili po Aziji neverjetne grozovitosti. Povsod so si podvrgli dežele, pobili njihove prebivalce, prislutili si priprave in premoženje teh ubožcev,

razdelili to kot rop mej se ter živeli od tega ropa. Vojniška sreča jim je bila ugodna; nobena moč se jih ni mogla ubraniti; in to je storilo, da so bili še bolj drzni. In pustili so svoje prejšnje pastirsko življenje ter se udali do cela ropanju in pobijanju; in za to so sklenili, prebroditi ves svet.

S temi nečloveškimi, krviželjnimi sklepi so prestopili od vzhoda evropske meje in napadli slovanske dežele*) in sicer najprej rusko deželo. Bili so pod poveljstvom hudobnega Džingis-kana. Kakor na krotka jag-njeta, s tako vsteklostjo so udarili Tatarji na mirne ruske stanovalce.

Ruska dežela je bila razdeljena v onih časih na mnogo kneževin. In ti knezi so bili sami med seboj razprti in razločeni in se niso zmenili drug za drugega. Zato ni bilo nogoče, da bi se bila postavila Rusija krepko v bran azijskim divjakom. Knezi se tudi edaj niso zjediniili mej seboj proti skupnemu

*) Našim mladim bralcem moramo naznaniti tu, da so take dežele, kjer živé ljudje, ki govore nam podoben jezik. Takih dežel je mnogo, n. pr.: ruska, poljska, češka, slovaška, hrvaška, srbska, bolgarska, lužiška.

sovražniku, kar je v takih slučajih tako rekoč jedini pripomoček za zmago. In tako so jih hudobni pagani z lahka premagali in uničili drugega za drugim. Saj trdi že sv. pismo: «Kraljestvo, ki je samo zoper sebe razdeljeno, razdene se in hiša pade na hišo».

Stari letopisci ne morejo nikdar zadošči povedati o tej tatarski grozovitosti. Kakor pade trava pod koščevo koso — piše jeden njih — tako so padali ljudje pod tatarskim mečem. In zdaj, ko so dobili Rusko in ga poplenili ter prisilili, da jim mora dajati vsako leto težek davek, obrnili so svoje grozovito orožje proti ostalim evropejskim narodom. V kratkem so premagali tudi Poljsko; šlezki knezi, ki so varovali junaško in vzgledno sebe in svoje ljudstvo, so padli v kruti bitki v enem dnevu, ogerski kralj Bela pa je pustil zemljo in narod sovražniku ter je sramotnim begom rešil svoje življenje.

Zdaj je prišla vrsta na Čehe, da so imeli pokušati tatarsko hudobijo. Z britkostjo in nadéjo (upanjem) je gledala vsa zapadna Evropa na češkega kralja Večeslava I.; ka

njegova moč je bila v teh časih velika, in Nemci in ostali evropejski narodi na zapadu so dobro čutili, da jim ne mine tatarska nevihta, ako se ne razbije na jeklenih prsih Čehov in Moravcev.

Prvi poskus — ko so hoteli Tatarji udariti na Češko, čez krkonoške gore — se jim sicer ni posrečil. Ali za to so planili z vso silo na Moravsko; in odtod so se napravljali, da uderó na Češko. Moravsko se je kar topilo v solzah in tugovanju, in Čehi so se tresli groze v pričakovanju nastajajoče béde: kajti strašen sloves se je širil pred poživinjenimi pagani.

In zdaj moremo pač lahko umeti tudi Miladin strah in trepet in Venčeslavov jok, ko sta slišala iz ust gospoda Urha ono strašno novico o bližajočih se Tatarjih.

III.

Nepričakovani poset.*)

Milada, prestrašena vsled te žalostne novice, ni se bila še prav spametovala, ko

*) obisk.

je stopil priletni sluga v sobo in naznanil svojim gospodarjem, da stoji pred vrati gospod Konrad Birkštajnski, bližnji sosed Hrastovskih, in da želi priti na grad. Začujenje in strah se je pokazal tu očitno na obličjih Hrastovske rodbine.

Ta poset v tem nenavadnem času je bil še bolj čuden, ker so bili Hrastovski in Birkštajnski skoro od davnih časov v sovraštvu (kar je bilo občno znano).

Gospodje na Birkštajnu so bili od nekdanj kljubovalni in trdovratni, in že za kralja Premisla I. so vršili nasilja in ropali po deželi. Kralj se je razsrdil radi tega in poslal proti njim svoje vojake za kazen: in voditelj jim je bil uprav vitez Hrastovski, plemenit mož, ded Urhov. In Birkštajnski se je moral udati in bil je obsojen v težko kazen.

Od tega časa ni ugasnila napetost mej obema rodbinama. Tudi Urhov oče je imel mnogo prepirov ž njimi. Naposled se je pritožil pri kralju zaradi tega; s tem je navalil zopet zasluženno jezo na Birkštajnske in bili so občutno kaznovani.

Vse to je nosil tudi sedanji Birkštajnski z veliko trpkostjo v svojem trdovratnem srcu; in če tudi ni delal očitno nič proti Hrastovskim, vendar je kuhal na skrivnem v srcu srd in maščevanje do njih. Bil je zelo oduren, dà — brez človeškega čuta, in baval se je le s požrešnostjo in drugimi slabostimi. Niti oženil se ni bil, da bi ga ne imel kdo karati zaradi njegovih hudobij. Ker je bil nasprotnik in zaničevalec domačih, pohvalnih navad in materinega jezika, zato je govoril rajše ptuj jezik nego milodonečo slovanščino. In zato je prekrstil tudi svoj grad — ki se je imenoval od nekdanj Brezovo — po nemški v Birkštajn. In ker se je sramoval biti Čeh, izgubil je tudi slovansko prijaznost in druge lastnosti in postal je surrov in oduren. Hrastovskemu rodu pa je prisegel maščevanje, strašno in neodpustno maščevanje.

Vse to ni bilo skrito niti gospodu Urhu, niti njegovi ženi. In za to se nista mogla došti načuditi, kaj je privedlo njihovega glavnega sovražnika v tem času k njim.

«Pazite!» opominjal je gospod Urh služabnika, ki je bil naznanil prihod ptujčev. «Ne pustite nikogar na grad razen imenovanih dveh prišlecev. Trije oboroženi možje naj se postavijo v veži pred sobo, da bode pomoč takoj pri roki, če bi hotela počenjati kaj hudega. Birkštajnskemu ne verujem prav nič!»

Potem je postavil še svoj seženj dolgi meč za sé v kot, poslal soprogo z otrokom v bližnjo sobo ter pričakoval pózna obiskovalca.

Ni trajalo dolgo in že sta vstopila. Naprej je šel celo ptuj mož, Konrad pa za njim. Ko so se bili pozdravili od obeh strani, pristopil je Birkštajnski k Urhu, priliznjeno kakor kača.

«Odpustite, gospod sosed!» glasile so se njegove sladke besede, «da vas nadlegujeva ob tako neprimernem času. Tudi se vam bo morda čudno zdelo, da prihajam uprav jaz. Ali s časom se spremeni vse; in tudi jaz sem pustil že davno z mislij staro rodbinsko mržnjo. In nadejam se, da tuđi

vi tako. Čemù pa domače neprijateljstvo, ko nam grozi nevarnost od drugod in je zdaj združenja najbolj potreba? Tú je kraljevski poslanec» — predstavil je svojega tovariša — «on naj vam dopové vse ostalo».

«Dà, poslanec sem milostljivega kralja Večeslava!» potrdi ptujec Konradove besede.

«Da si pa pridobim vaše popolno zaupanje, tu poglejte sami». In podal je Urhu pergamentno listino.

Urh razvije list, pregleda ga naglo in takoj se prikloni globoko in poljubi list, govoré: «Dà, to je pečat in podpis Njegove kraljevske milosti; zato torej kar povejte: kaj hoče naš preslavni kralj, da storim jaz, njegov najmanjši in najudanejši služabnik?»

«Moje opravilo» — počel je kraljevi poslanec, «je žalostno — Jobova novica. Ljuti Mongoli so uničili blagoslovljene šlezke planine, in zdaj se drvé in valé na našo milo domovino. Naša smrt in poguba je gotova, ako ne razbijejo ob našem junaštvu svojih paganskih glav. Njegova milost — kralj Večeslav, se jim je postavil sam naproti

v soteskah krkonoških gor in je prehitel njihov napad s te strani z zasekami neštevilnih dreves. Ali za to se valí naglo kakor vihar sto tisoč krutih divjakov proti meji uboge Moravske, da bi odtod pomandrili še Čehe. Tú je poslal Večeslav brez obotavljanja svojega junaka Jaroslava Šternberskega — v obrambo milim Moravanom, da bi zasedel ključ zemlje, trdni Olomuc, in se postavil nasproti grdim sovražnikom. Ali trume Tatarjev so nepregledne; in če se ne združimo vsi pod Jaroslavovo zastavo, ne premagamo njih sile; in potlej nam bode gorjé! Torej ne obotavljajte se — zaradi domovine in kralja, za obrambo sebe, soproge in svojih otrok — nego pokažite znano junaštvo svojega rodú in pohitite s svojimi ljudmi k braniteljem domovine — do Olomuca! To pričakujeta od vas domovina in kralj, — dà, vsa zapadna Evropa in vse krščanstvo! Nemško kraljestvo je šibko, ker je razdeljeno mej seboj, — cesar*) se bojuje na Laškem v vednem prepiru z rimsko stolico. Nemci

*) Miroslav II.

se ne ubranijo tatarske moči! Če mi ne napravimo konca njihovim grozovitostim, tedaj gotovo pade krščanstvo, in človeštvo bo prelivalo krvave solze pod šibo Tatarjev in zastane za eno stoletje v svoji omiki».

Tako je dokončal kraljevski poslanec, gospod Urh pa je jel odgovarjati s temi besedami: «Vrli poslanec kraljevske milosti! Vaše besede so grozne in žalibog tudi resnične. Rad pohitim s svojimi ljudmi na obrambo domovine; svoj grad, soprogo in otroka pa priporočam za ta čas kraljevim rokam, da jim v moji odsotnosti ne bodo kaj škodovali hudobni ljudje».

«Aj, aj, gospod sosed!» zakliče Birkštajnski nekako osupel, in oči se mu zaiskré s sovražnim žarom. Kdo bi mogel rušiti vašo domačijo, ko pojde vse na boj, karkoli je moštva? Z istim navdušenjem, kakor vi, napravljam se tudi jaz na paganske vrage; in če vam ni narobe, pojdeva skupno na to pot».

Gospod Urh se je srčno vzradoval nad tem, kajti jedinega Konrada se je bal, da

bi v tem času kako ne izvršil svojega maščevanja nad njegovo rodbino. Zdaj pa je zaklical ves vesel: «Tú je moja roka za to, gospod sosed! Pozabljeno bodi vse sovraštvo minolega časa. In ko se vrneva zopet kot zmagalca, tedaj po naj vzraste najino prijateljstvo kot košati dob, in odpočijeva si v njegovi senci!»

«Prav tako, junaška gospoda!» pohvali poslanec njiju pomirljive besede. «Ali prosim, nikar ne tratite časa! V malo dnevih morda že prihruje tatarska druhal k Olomucu — pridita torej še o pravem času za mestno ozidje!»

«Gospod sosed, jaz mislim, da bi se odpravila pojutranjem na pot», dodá tú Konrad. «Čim prej, tem bolje!»

«Naj bo torej!» pritrđi mu Urh po kratkem premisleku. «Kje se pa snideva?»

«V krčmi Janovičke!» določi Konrad.

Gospod Urh poprosi na to kraljevskega poslanca: naj bi prenočil v gradu. Ali ta se je izgovarjal, da mu je naloženo: naj potuje noč in dan, od gradú do gradú, in naj

spodbuja viteze proti Tatarjem. Prosil pa je: naj bi ga spremljal kdo Urhovich vojakov k najbližjemu gradu, kakor mu je bil že izkazal to uslugo sam Konrad Birkštajnski. Urh je privolil radostno v to in spremljal je oba gosta do grajskega mostú.

Še pri ločitvi je opominjal Birkštajnski: «Tako j pojutranjem zgodaj vas bom čakal v krčmi Janovičke».

IV.

Vojni pohod.

Drugega dne so se vršile po vsem gradu priprave za bližnji pohod. Vojaki so prinašali iz orožarne oklepe in čelade, meče, loke in kopja, čistili jih rjavine in brusili meče za prehodnje bitke. Druge krate so odmevale pri podobnih pripravah radostne pesmi po dvorišču; ali takrat so se vedli vojni hlapci prav tiho: kajti čuli so dobro, da se bodo godile velike in odločilne stvari.

Modra gospa Milada je izpoznala, da je to potrebno, in pričakovala je s težkim srcem — pa brez tarnanja — odhoda ljublje-

nega soproga. «To terjajo: Bog, kralj in domovina; dà, blaginja cerkve in vsega človeštva!» S temi besedami se je tolažila, in pripravila se je junaško na vse, kar je imelo priti.

Mali Večeslavek je pomagal pridno vojakom pri znašanju in snaženju orožja in obžaloval je neprestano: «O, žal! da nisem tudi jaz že takó velik in krepak, kakor vi! To bi gledali, kako bi posvetil tem tatarskim potepuhom! «Kdo vas je klical sem? Čemu nas mučite?» vprašal bi jih. Saj mi ne hodimo ropat v vašo domovino, in kar vam ni ljubo, tega tudi vi ne delajte nam. In če nočete biti pri nas mirno kot prijatelji, tedaj pa spravite se, — sicer vas kar prebodem!» In deček se je jel boriti z rokama, da so se morali glasno zasmejati otožni vojaki.

Urh Hrastovski je dobro vedel, kot gorečnik za božjo čast in hvalo in kot veren kristijan, da je pomoč le v Bogu in da je brez njegove pomoči prazno vse človeško početje. Zato je začenjaj od nekdanj vsako

svoje delo z Bogom in v Bogu, in tako je hotel posvetiti s cerkvenim obredom tudi ta važen korak, ki ga je čakal.

Na hrastovskem posestvu, ki se je raztezalo pod gradom, sezidali so bili že Urhovi predniki hišo božjo in jo oskrbeli s svečenikom za svojo in svojih podložnikov duševno blaginjo. Tudi na gradu so imeli kapelico, kamor je ob delavnikih pogosto prihajal častiti župnik iz vasi, da bi tam opravil službo božjo za pobožno hrastovsko rodbino.

In takó so povabili hrastovskega župnika na grad tudi za odhodni dan.

Ob svitu tega dné je klečalo na tlaku graščinske kapele štirideset vojnih hlapcev, pred njimi pa gospod Urh. Vsi so bili v polni vojaški opravi. Častiti župnik, resen in krepak šestdesetletni mož, je daroval najsvetejšo daritev v ta namen: da bi nebó blagoslovilo orožje junaških Čehov in Moravcev in odvrnilo od ljubljene domovine sovražnikovo zlobnost.

Po božji službi so sprejemali junaški vojaki sv. Obhajilo kot okrepčavo duše in

telesa, in župnik je polagal svoje posvečene roke na njihove glave ter jim prosil najgorečnjšega blagoslova od Boga. Naposled jim je položil še te besede na srce: «Zdaj le pojedite, dragi moji! Hud je sicer sovražnik, s katerim se bode te morali vojskovati; ali mnogo, mnogo večji je Bog; in zato zaupajte vanj! Če bode On z vami, kdo bode proti vam? Zató ozirajte se zaupno k Bogu; zaupanje vanj bodi vaš ščit, molitev k njemu vaš meč! Spominjajte se, da je pastirski deček David z božjo pomočjo pobil velikana Goljata; z božjo pomočjo zmagate tudi vi. Moja molitev in molitev vse občine vzdigovale se bodo brez prestanka za vas k prestolu večnega, usmiljenega Boga. In nekaj mi pravi: da vas kdaj kot zmagovalce zopet pozdravim z veselimi besedami!»

«Amen!» zakličejo do solz ginjeni vojaki in odidejo s potolaženimi obrazi iz kapele.

Po božji službi je stopil gospod Urh, spremljevan od gospoda župnika, še v sobo svoje soproge. Že večkrat se je bil ločil od

nje, kajti pomagal je zvesto svojemu kralju v vseh bitkah; ali tako silno mu še nikdar poprej ni utripalo srce.

Ali pogled, s katerim ga je sprejela žena, ta je pregnal takoj njegovo britkost. Z mirnim obličjem, v katerem se je zrcalila pobožnost in udanost v božjo voljo, stopila mu je naproti, in niti besedice mu ni pustila pregovoriti. In rekla mu je: «Bog, kralj in domovina, blagor cerkve in rešitev ljudstva — vse to terjaja zdaj najino ločitev. Za to polagam bolést svojega srca brez plakanja k nogam Najvišjega in na domovinski žrtvenik. Če Bog blagoslovi vaše orožje, pozdravim te kmalu zopet zmagalca. Če je pa odločeno drugače v neizvédni sodbi božji, tedaj se bo deva kmalu videla. Kajti brez tebe in domovine ne preživim niti trenutka!»

«Pričakoval sem to od tebe!» zakliče Urh, in krepko pritisne junaško ženo k svojim prsom.

Gospod župnik se je kar začudil tolikemu junaštvu plemenite Milade, — in ni se mogel vzdržati, da bi ne bil zaklical besed

sv. pisma: «Kdo najde krepko ženo? Njena vrednost je kakor ono, kar pride od daleč in od okrajnih mej!»

Tú se vmeša Večeslavec mej zakonske, združene še vedno v krepkem objetju. «Ah, atej! Vzemite naju seboj — tù nama bode dolgočasno brez vas?» prosilo je dete jokaje. «Kdo vam bo pa napravljaj kosilo in večerjo? In koga boste gugali zvečer na kolenih?»

«Molči, molči!» tolašil je oče otroka. «Ostani lepo doma z materjo, bodi ji poslušen in moli, da nas obvarje gospod Bog». Potem je blagoslovil sinka in ga ljubeznivo poljubil.

Prav pred odhodom se je obrnil še k župniku in rekel: «Duhovni oče in prijatelj moj! Tolažite ju v moji odsotnosti. Tolažite s tolažbo božje besede, in razveselite ju včasih tudi s svojo umetno godbo» (Hrastovski župnik je bil omikan mož in znal je poleg drugih umetnostij tudi izborno peti in igrati na gosli). Potem je nadaljeval gospod Urh: «Če bi pa imeli moji dragi podložniki v tem

času kako težavo, uredite vse po svojem razumu in lastnem spoznanju».

Še enkrat je molčé poljubil vse, potem pa se obrnil k oboroženim vojakom na dvorišču. Ko je že stal na pragu, opominjal ga je še previdni župnik, naj ne odide na pot brez Konrada Birkenštajnskega in naj ga ne spusti iz očij na potovanju, kajti poznal je maščevalnost hudobneža in vedel, da bi v Urhovi odsotnosti ne pustil pri miru Hrastovske rodbine.

V.

Obleganje in sum.

Truma hrastovskih oborožencev je hitela po ozki soteski k mestu naznanjenega shoda, kjer se je imel sniti njih gospod z Birkštajnskim, to je: h krčmi Janovicke. Ali tam ni bilo sledú po Birkštajnskih. Ostanki nepojedene piče v jasliah in vodna vedra, sem ter tja razpostavljena pred krčmo — kazalo je nekako, da se je bila ustavila tam pred kratkim truma jezdecev. In zvijačni

krčmar, o katerem se je raznašal po okolici ne prav pohvalen sloves, zatrjeval je: da je gospod Konrad čakal tú s svojimi hlapci že od svita; ker jih pa ni mogel pričakati, da je odšel pred kratkim časom; ali da bode krmil o poludné pri „rdeči krčmi“, in tam da se gotovo snidejo.

Hrastovski so se pomirili vsled tega sporočila in hiteli so dalje do omenjene „rdeče gostilne“. Ali tudi tam niso našli nikogar. Gostilničar je pravil sicer, da je že šla nekatera truma vojakov tám mimo, ali ustavil da se ni nikdo, ker so Tatarji néki že prekoračili moravske meje in je trebalo torej pohiteti, da bi prišli vojaki do Olomuca, predno bi se zaprla vrata pred sovražnikom.

Na to novico so pospešili tudi Hrastovski svoje potovanje, in privoščili so le najpotrebnejše okrepčanje sebi in živalim, potem pa hiteli dalje po dnevu in po noči. Na poti so dotekli nekoliko tolp oborožencev, gospod Urh se je sešel z marsikaterim znancem; ali Birkštajnskega ni bilo mej njimi. To ga je dokaj peklo: kajti jel je

nekoliko dvojiti nad besedami, zadanimi od zvijačnega soseda. Ali tolažil se je vendar s tem, da je ta morda s svojo naglico prehitel vse druge in da je že v Olomucu. In tako je došel v upanju, pa tudi v nepokoju, z ostalimi ob svitanju drugega dne k olomuški trdnjavi.

V Olomucu so se vršile priprave, kakoršnih pred tem še ni videl svet. Vse mestne hiše in tudi cerkve so se spremenile v zaloge za vojaške potrebe in jedila, ki so jih privažali v nezmerni množini skupaj za živino in za ljudi. Na javnem trgu so ležali nago-mileni (nakopičeni) kupi streljiva, stale so ogromne kadí z vodo, množina lestvic in drugih potreb za gašenje požarja, če bi se morda posrečilo sovražniku, da bi zažgal mesto. Tú je bil tudi oltar pod krasnim šotorom, da bi se mogla vršiti vsak dan božja služba pred obličjem vojske.

Posebno zanimiv je bil pogled na trdnjavo. Reka Morava, ki je tekla tú v krog, se je zastavila v svojem teku vsled ogromnih stavb, ki so bile tu napravljene, in zato je

razlivala svoje vode daleč na Trojano. Na ono stran pa, kamor ni dosegla povodenj, so napravili v naglici še jeden nenavadno visok nasip.

Na trdnjavi sami je ležala množina dreves in kamenja, kar se je imelo metati na glavo sovražnikov, če bi tí poskušali plezati na zid. Tam je bilo tudi postavljeno neštivilno velikanskih kotlov, tako, da se je moglo kuriti pod njimi, in sicer za to: da bi se v njih parila voda, razpuščala smola, in se potlej oboje zlivalo na sovražnika, ko bi se bližal k zidovju.

Poleg meščanov je bilo tú nad dvanajst tisoč vojakov; in vsi ti so se gnjetli kakor v jednom kupu po vsem mestu, vsi v delu, pa vendar v največjem redu. Nikdo se ni ogibal dela; tudi gospodje in starci so darovali voljno svoje moči, dà, celo otroci so napravljali „terje“ te rezali obvezila iz čistega platna za rane, ki bi jih utegnili prejeti junaški vojniki od sovražnikov.

Mestna duhovščina je odložila začasno „meč božje besede“, s katerim se je vojsko-

vala do tedaj proti grehom in krivicam svetá, in opasala je jekleni meč proti sovražnikom domovine. Posebno ginljiv pogled je bil oni, ko sta vladika olomuški, že prileten starček, in voditelj vse vojske, junaški Jaroslav svojeručno pomagala — valiti klade na mestno trdnjavo.

Pri teh okolnostih in po takem vzgledu so se osrčili vsi vojniki, in vsi so se nadejali uspeha proti sovražniku. Jaroslav si je pridobil s svojim modrim in previdnim postopanjem in s svojo prijaznostjo na prvi hip zaupanje vseh; in kjer zaupanje veže vojsko do poglavarja, tam redko kdaj izostane zmaga.

Na večer istega dne, ko je bil prišel Urh Hrastovski do Olomuca (kjer se je predstavil Jaroslavu in je bil preuljudno sprejet), prihiteli so ogleduhi do mesta in oznanili, da so Tatarji o polnoči že stopili na moravska tla, da povsod vse uničujejo z mečem in ognjem, in da bodo lahko pred mestom, še predno prisije jutranje solnce.

Jaroslav je oznanil to novico vsej vojski in radostno vriskanje bojaželjnih junakov

se je razlegalo po vsem mestu. Vzdignili so most, zaprli mestna vrata, postavili mnogoštevilne straže na trdnjave, in vojaške trume so pospale le napol slečene, kajti pričakovali so prihod krutih sovražnikov.

In res, takoj po polnoči naznanili so stražniki na obzidju, da se bliža sovražnik; kajti nočno nebo se je neprenehoma krvavo rdečilo od severja — gotov dokaz, da prihajajo divji pagani, ki so imeli navado, da so neusmiljeno pokončevali z ognjem vse one vasi, ki so jim prišle na pot.

In naslednje jutro je dokazalo, da je bila njihova misel prava.

Ob solnčnem vzhodu je zabobnel od severja zamolkel hrup, kakor bučanje oddaljene burje, — in pa oglašalo se je vreščanje, podobno lajanju gladnih volkov. In ta hrup in ta šum se je bližal vedno bolj in bolj, in zemlja se je tresla vsled oddaljenega topotanja. Naposled je bilo razločno slišati divji krik neštevilnih grl, ki je bil le malo podoben glasovom človeške govorice; in pokazala se je na obzorju — kolikor daleč je seglo

Pravicek Josip Mala Medelja

20 let robije radi

— 39 —

umora

oko — nepregledna množina tatarskih divjakov.

Zdelo se je, da drvé ti izvržki človeštva na ubogo mesto v taki množici, kolikor je peska ob morskem bregu. Na svojih naglih, vstrajnih konjih so leteli kakor vihar, nič jih ni moglo zastaviti; prebredli in prepluli so reko Moravo, dosti razlito, in oklenili so Olomuc od vseh strani. Kot otok sred morja, obkoljen od vseh strani od nepreglednih valov, takó so obkrožile Olomuc tatarske tolpe. Vojniki so se zgrozili njihove množice, sam Jaroslav se ni prestrašil. Ali vsled njegove ginljive besede in vsled gorečega zaupanja v pomoč Najvišjega vendar niso zgubili poguma, nego se pripravljali, da odbijejo bodoči sovražnikov napad.

In niso se napravljali zastonj. Še pred poludnem se je vzdignil strašen krik mej pagani, ki so kot vztekli drli mej tem klicanjem v neštevilnih trumah proti mestnemu zidovju. Ali tam se je vsipalo z ozidja kot smrtonosni dež kamenje na njihove glave, in na stotine Tatarjev je našlo mej ob-

upnim rjoventjem smrt iz rok Čehov in Moravcev.

Tú je zažvižgal kakor toča cel oblak strelíc iz tatarskih lokov na naše vojnike na trdnjavi, in z zlóbo razdraženih tigrov so se gnali v drugo proti mestnemu zidovju, da bi naložili lestvice nanj in se vzpeli na vrh. Ali pozdravili so jih hlodi, vrženi s silo s trdnjave, in spet je poginilo na stotine Tatarjev, ki so jih ta bruna grdo pomečkala. Še enkrat so poskusili Tatarji napad in zdaj še najsilneje. Ali zdaj so imeli pokušati vrelo vodo in smolo iz kotlov. Ali ko so se vojniki na obzidju imeli lotiti kotlov, pobledele so mnogi in jeli se tresti, kakor bi jih popadala omedlevica. Kajti nad tatarsko vojsko so se vzdigovale v zraku grde podobne: ognjeni modrasi, strašne rogate glave, tudi vse ognjene, in še druge prikazni; in ko je izginila jedna, prikazalo se je deset drugih. Vsled tega prizora so bili kristijani preplašeni in izgubili so srčnost. «Hudi duhovi in pekel se vojskujeta ž njimi!» klicali so babjeverno in — obupovali so.

Ko je Jaroslav zapazil, kaj je vzrok te boječnosti, preletel je takoj povsod sam po trdnjavi z mesta na mesto ter klical: «Ne bojte se, zvesti moji! To so le našemljeni strahovi, — Tatarji umejo pripravljati ognjene žareče nastroje; in tako hočejo porabiti naše praznoverje v svojo korist».

Tedaj so se vzpametovali mnogi. Ves strah pa jim je izginil, ko se je pokazal mej vojniki še olomuški škof, že slaboten starček, in jim rekel: «Česa so bojite, dragi otroci! Spomnite se, da se vojskujemo v imenu tistega, pred katerim se priklanja tudi peklenško koleno; da se vojskujemo za vero, proti kateri ne zmagajo niti peklenška vrata! Znamenujte se z mogočnim znamenjem sv. križa, in nobena moč vam ne bo škodovala, tudi peklenška sila ne!»

To je pomagalo. Vojaki so se zopet ojunačili in prijeli so kotle; vrel krop in kipeča smola sta pokončala nove množice Tatarjev.

Po tej izgubi so opustili sovražniki napade na zidovje ter jeli delati tabor, da bi se pripravljali k novim napadom.

Obleganci so hvalili milega Boga z glasnimi hvalospevi za srečno odbitje prvega sovražnega poskusa in klicali so pomoči od zgoraj za nadaljno odbijanje paganske silovitosti.

Mrtvih so našli le malo, nekaj več pa ranjencev. Ali z grozo so spoznavali ubogi naši vojaki, da so gotovi smrti tudi ranjenci, kajti tatarske pušice so bile namočene v strupu; kogar so torej zadele, bilo je po njem prej ali poslej. —

V kratkem času so ponavljali Tatarji pogosto napade na trdno mesto; ali vselej so jih odbili junaški Čehi in Moravci. In tedaj so se jeli paganci hudovati in preklinjati svoje malike, da jim nočejo pomoči do zmage.

Tatarjem sploh ni bilo mari, da bi bili jemali trdna mesta; najraje so se vojskovali s sovražnikom na širnem polju. Njihovi množini se ni mogla primerjati nobena vojska. Zato so se raztegnili v neizmerno dolgi črti; ali mahoma so se stisnili v krog (kolo) in tako obkolili vse sovražne trume. In tú

je moralo neizogibno vse poginiti pod njihovimi močmi.

Tudi v tem slučaju so poskušali, da bi izvabili Jaroslava in krščansko vojsko ven izza olomuških okopov, da bi mogli potem uničiti nasprotnika.

Nekega dné zajutra so naznanili stražniki, da se je število Tatarjev čez noč mnogo zmanjšalo, da jih je jedva še tretjina pred mestom in da so se morda obrnili ostali na drugo stran.

Tú so svetovali mnogi: naj bi planili ven na ta ostanek; ali Jaroslav se je temu previdno ustavljal, ker je dobro slutil, da so to le zvijače in da ostala truma zvitih paganov čaka skrivši v zatišju njihovega napada.

In to se je tudi resnično potrdilo, kajti drugega dné se je trla zopet vsa njih nepregledna množina pred mestom.

Kmalu na to so napadli Tatarji znova mesto, in to s posebno, do tedaj neznano silo. Ali jedva so se približali k zidovom, spustili so se zopet v beg, kličeči: «Gorjé,

gorjé, krščanski Bog se vojskuje proti nam!» In zares se je dvigal v zraku ognjeni križ in je letel za bežečimi Tatarji.

Tú so zaklicali mnogi vitezi: «Zdaj je ugoden čas. Nebesa sama nam pomagajo — udarimo na sovražnika in zmaga bode naša!»

Ali Jaroslav se je zopet branil. «Ne verujte tako naglo» opominjal je. «Če so znali pripraviti ognjene spake, umeli so napraviti tudi ognjeni križ!» To so le sleparije, ki naj bi bile le pasti za nas».

Mnogi so mrmrali ter zvali Jaroslava plašljivca; še le stari škof je potolažil razburjene vojnike, govore: «Če nam hoče nebo pomagati s čudežem, potem ni potreba našega delovanja. Gospod Bog jih pobije sam od sebe, kakor je potolkel asirsko vojsko v jedni noči. Mi pa zaupajmo vanj in držimo se mirno».

In zopet se je pokazalo, da je bilo to le zvijačno narejeno znamenje. Kajti drugega dné so pokrivale sovražne trume spet vso olomuško krajino, kakor prej.

Ko so videli Tatarji, da se kristijani nikakor ne dajo izvabiti iz mesta, šteli so Jaroslavovo previdnost za boječnost in so bili že manje pozorni. Ob enem jih je stiskalo tudi nedostajanje živeža in piče za živino. In zato so se spuščale posamične trume daleč v notranjo deželo, ogibaje se mest in gradov, in vračale so se z dobljenim plenom zopet do glavnega taborja.

Olomuški obleganci so zvedeli to od ogleduhov, in mnogi vitez je trepetal britkosti, da je morda kruti sovražnik pokončal tudi njegov grad.

Med temi je bil tudi Urh Hrastovski. In za to je imel pač dovolj vzroka, kajti poleg Tatarjev je poznal še drugega sovražnika — Konrada Birkštajnskega ni bilo v olomuškem taborju.

VI.

Gorjé, Tatarji!

Na Hrastovskem gradu je bilo mej tem kakor po pogrebu. V enakomernem redu so minevali dnevi, minevali tedni osamljeni

Miladi v britkem pričakovanju. Spomini na ljubljenega soproga, otročji razgovori z Večeslavom, pa molitve in poséti častitega župnika — so se vrstili na Hrastovem. To je bila jedina Miladina zabava.

Nekega jasnega spomladnega dopoldneva je sedela Milada v svoji sobi pri umetnem vezenju (všivovanju) ter pridno delala za prekrasen mašni plašč, ki ga je bila obljubila Bogu, če nakloni kristijanom zmago nad Tatarji. Poleg nje je sedel Večeslavek, gledaje skozi odprto okno v daljavo.

«Mamica!» pretrga dete to mučno molčanje, «ali se nam že kmalu povrne očka. Jaz molim vsak dan, in vendar to nič ne pomaga».

«Oh, kaj govoriš, dete moje. Take besede niso všeč Bogu», karala je Milada svojega sinka. «Če hočemo, da bode uslišana naša molitev, moramo moliti brez prestanka in z udanostjo v najsvetejšo voljo božjo ter pristavljati vedno besede našega Zveličarja: «Oče, ne moja, ampak tvoja volja naj se zgodi!» — Nu, povej mi pa, vpra-

šala je dalje Milada; kako pa moliš za očeta?

In deček je takoj pokleknil na gola tla, sklenil svoji ročici ter začel: «Glej, tako to delam: Zaznamenujem se s svetim križem, pa molim Oče naš in Češčeno Marijo. K sklepu pa pravim tako: Oče nebeški, prosim Te, obrani nam kralja, domovino, milega očeta in nas vse pred temi hudobnimi Tatarji in pomagaj: da jih junaški vojniki zapode proč, da nas ne bodo mogli stiskati. — Ali je prav tako, mamica?»

«Prav, prav!» pokima mu Milada z glavo ter se ljubeznivo nasmehne. «Tvoje besede so sicer priproste, ali nebeški Oče ljubi priprostost, saj posvetna modrost je nespamet pred njegovim obličjem».

Tú je potrkal nekdo na duri in, ko je bila Milada zaklicala: «naprej», vstopil je v sobo častiti gospod župnik.

«Dobro došli, duhovni gospod!» pozdravila je prišleca gospa Milada ter naglo skrila svoje delo, kajti ni se hotela hvaliti pred

svetom s svojimi dobrimi deli. In na to mu je stopila nasproti do srede sobe.

Tudi Večeslavek je poskočil nasproti častitemu župniku in poljubil spoštljivo njegovo roko ter laskavo zaklical: Ali sem vesel, da ste prišli, gospod župnik. Kaj ne, da pojdemo na vrt? Danes je zeló krasno tam!»

«Dà, krasno je zunaj na prostem», dodal je župnik z nekako žalostnim obrazom — «tam v svetišču prirode, v oni čarobni delavnici vsemogočosti božje! Krasna je ta zemlja» — govoril je dalje z glasnim vzdihovanjem — imeli bi pol nebés že v tem življenju, če bi si ne grenili sami mej seboj svojih dnij! O, kdaj spoznajo ljudje, kdaj bodo cenili prav osrečevalne besede božje zapovedi: Ljubi svojega bližnika kakor sam sebe!» In globoka žalost je zakrila njegovo obličje.

«Oče duhovni, kaj vas vznemirja! Govorite, za Boga, povejte, kaj se je zgodilo?» zakliče Milada, prestrašena vsled župnikovega vedenja. «Saj mari niso podlegli naši tatarski

sili?» zaplakala je, pričakujé najhujšega. «O Bog, kar skoprnim od groze!»

«Bog odvrni to! Do zdaj še ni tako hudo» odgovori jej duhovnik, in to jo je malo potolažilo. «Ali zdi se mi, da se vendar vzdiguje zlo nad našo glavo. Čujte! Naši junaki so zaprti v Olomucu in do zdaj še niso napadli sovražnika, le mestno zidovje branijo junaško. Ker pa Tatarji niso mogli dočakati bitke na širnem polju, smejejo se našim rojakom za domnevno boječnost ter se vsipajo po deželi in iščejo ropa. Gradove dobivajo večinoma prazne, ker so junaški vitezi mej Jaroslavovo vojsko v Olomucu, in torej plenijo in pobijajo brez kakega upora. Res, da se ne spuščajo celo sem do meje, in njih samih se nič ne bojim. Ali najbolj me straši to, da Konrada Birkštajnskega — ni v olomuškem taborišču! Iz gotovega vira sem slišal, da se drži skrivši doma; in če je to res, tedaj pa že ne misli nič dobrega. Hotel je le po zvijači spraviti gospoda Urha z doma, hlineč se lažnjivo, da pojde skupaj z njim proti Tatarjem, — ali njegovi hudobni

naklepi so obrnjeni le proti vam. Zato pa je treba največje previdnosti! Grad naj zapirajo skrbno po noči in po dnevu, in za varnost vaše osebe bo najbolje, da se odpravite skrivši dalje v češke kraje k svojim sorodnikom, ali pa podajte se pod obrambo samega župana*). V tem vas bodem podpiral prav rad, kajti Birkštajnskega poznam in bojim se od njega vsakega zla».

Pri tej novici je ostala Milada vsa osupla. «O Bog! Kaj nas še čaka?» zaihtela je bolestno. — «O, da bi bil le atej doma!» jel je plakati Večeslavek. «Saj on bi se ne bal Birkštajnskega; ali tú nimamo nikogar, ki bi se potegnil za nas».

Uprav je hotel župnik spregovoriti tolažilno besedo užaljenima in obupujočima, kar udari od zunaj skozi odprto okno divji krik v sobo. In v istem trenutku prihiti domači sluga skoro brez sape in zakliče iz vsega grla: «Gorje, Tatarji!» Truma grdih, v obrazu ostudno namazanih jezdecev se je

*) Kraljevski uradnik, ki je imel nadzorovati ves okraj (župa).

pokazala naenkrat pred gradom! Smrt in poguba jim srši iz očij, — gorjé nam, gorjé!» In kakor brezumen je hitel odtod, ko je bil opravil svoje grozno poslanstvo.

Milado je prijemala omedlevica, Večeslav pa je jel strašno kričati; ali gospod župnik prime obá s svojo močno roko ter ju vleče siloma za seboj, ne da bi kaj spregovoril. Ker je bil poučen o skrivnostih grajskih, hitel je ž njima do velike jedilnice, kjer je na levi strani na steni visela velika podoba Matere Božje. Ko je bil prihitel tje, dotaknil se je spodaj skrivno zasajenega peresa (vzmeti), in takoj je odskočila od stene podoba, ki je bila obešena kakor kake duri. In za sliko se je pokazala globoka votlina, kamor so vedle strme stopnice. In po teh stopnicah je stopal gospod župnik s svojima poverjencema v temno klet, da bi tako ušli hudobiji neznanega sovražnika.

Takšen skriven prehod je bil v onih dnevih pri vsaki vitežki trdnjavi; večkrat je držal pol milje daleč pod zemljo, potem se je končal kje v strani na oddaljenem mestu

z izhodom, vedočim na prosto. Služil pa je za to, da bi grajski prebivalci pri nastali nevarnosti mogli rešiti svoje življenje po tej skrivni poti.

VII.

Ujetje beguncev.

Komaj so bili ubogi begunci zginili skozi skrivne duri, da bi ušli tako po podzemskem prehodu izdajalskemu sovražniku, ko sta prihitela v dvorano dva našemljena (zakrinkana) sovražnika.

Prvi je zarentačil: «Čemu vse to najino naličje (krinka)?» Tri sto — — — ! Svojega namena vendarle nisem dosegel. In naj bi tudi zažgal ali razmetal ta kup kamenja in drvij, s tem se vendar še ne nasiti moje maščevanje! Hotel sem, naj bi Urh obupal, če se vrne še kdaj, — dà, obupal naj bi, kakor so moji očetje vsled dejanja njegovih prednikov dvakrat bili pahnjeni v obupnost!»

Po glasu je bilo poznati v tem našemljencu Konrada Birkštajnskega. — «Kam se je le skrila Milada s tem škorpijonom?» je-

zil se je dalje; povsod smo pregledali vse, a nikjer ni niti sledú za njima!»

«Dragi gospod!» oglasil se je drugi našemljenec — «zdi se mi, da je bilo izdano vse vaše podjetje in da je družina utekla še za časa».

«Res? kar zadušim te!» razhudil se je Konrad. «Kateri spak pa bi me bil izdal?»

«Od naših seveda nikdo ne» odvrne; ali saj ga poznate — tega potuhnjenega župnika hrastovskega, kaj ta vsega ne izvoha?»

«Prav praviš, pri vseh prav! Ali, če mi pride v pest ta nakaza, gorjé mu!»

«Vedite, gospod», začne Konradov tovariš znova, da mi pri tej šali ni nekaj nič prav pò volji. Če je utekla ta kuščarica z onim paglovcem in zvijačnim župnikom — in če zmagajo vendar-le naši Tatarje, — utegnemo imeti še grdo sitnost zaradi tega!»

«Da bi te — —!» zarobentil je Birkštajnski. «Ti si mevža, odkar si živ! Naj me kar zdaj déne kralj pred sodišče, — to mi je mala skrb, kako se izrežem iz tega! Na prvo vprašanje: čemu nisem držal dane

besede in nisem šel skupno ž njim nad sovražnika? porečem: nenadejana slabost me je zadržala od tega. Na drugo vprašanje: kdo je napadel Hrastovo? odvrnem še lože: Truma Tatarjev, ki so iskali plena povsod po deželi in so poropali tudi mnogo drugih gradov in vasij. Kdo mi pa more kaj dokazati? kdo me obsoditi? — Če pa zmagajo tatarske trume, za to mi ni prav nič mari! Boljše blago in denar imam že skupaj in s tem pojdem čez mejo v Turingijo, kjer imam znamenite sorodnike. Saj tú mi že tako ni nič po volji. V cesarstvu ima viteštvo vse druga prava nego tú pod železno roko češkega kralja! Če bi se človek malo sprl s sosedom ali napadel te kramarske kupce ter jim odvzel malo blaga: takoj ima kraljevskega vojaka na vratu in potem pride ali ječa, kazen, izgon, — ali pa celó vislice! Da bi tresk! — Samo da bi ujel to ubeglo druhal, da bi si ohladil ogenj maščevanja, ki žgé naš rod že pol stoletja!»

Tú je zavél veter skozi odprte duri v sobo, in v tem trenutku se je zganila ona

velika nastenska podoba, ki je bila namesto durij do skrivnega hodnika in ki so jo ubogi beguni v naglici in onem strahu pozabili trdno zapreti.

Konradov tovariš je to opazil. «Kaj je to, gospod» zaklical je začudeno; ona slika se giblje».

In takoj sta jela oba preiskovati to sumljivo reč in spoznala sta, da je tú uhod do skrivnega rova.

«A-a todi so nam ušli!» zakliče tú Konrad, in njegove oči se zaiskré satanskega veselja. «Zdaj pa ne uidejo našim rokam! Vojščaki so obstopili grad okoli in okoli in ne dajo jim ubežati, midva pa udariva hitro za njimi!»

Kmalu po teh besedah sta že hitela po stopnicah v temen prehod in zagledala malo pred seboj nesrečne begunce pri svitu plamenice (baklje), ki so jo nesli prižgano seboj.

«Stojte!» zagrmí Konrad in plane z golim mečem na nje.

«Če si človek, imej usmiljenje nad neoboroženimi, nedolžnimi!» oglasi se častiti

župnik. «Spomni se Boga, spomni se njegove pravične sodbe!»

Ali Konrad odgovori tej prošnji z udarcem svojega meča, ki ga je bil stegnil nad glavo častitega starčka, tako, da se je ubogi duhovnik takoj zvalil na tla. «Opominjaj vruga s svojim pridigovanjem!» zarezal se divji hudobnež. Tudi njegov tovariš se je spustil v smeh ter vskliknil zaničljivo: «Ta je pa jenjal za vekomaj s svojim pridiganjem, — dobro ste mu zamašili usta!»

Gospa Milada je omedlela strahu in groze, Večeslav pa je prosil razbojnike milosti, — z jokom in ginljivimi besedami, klečé pri materinih nogah.

Ali tudi na ta ubožca je skočil Konrad z golim mečem. Tú pa ga je zadržal tovariš, govoreč: «Ne prehitite se, gospod! Ali neki hočete kar v trenutku nasititi maščevanje, ki gloda že take dolgo na vašem srcu? V ječi najdete boljše mesto za nje!»

«Prav praviš, stari krokar!» zakrohota se Konrad. «Spravi mi ju strani!»

In Konradov vojni hlapec prime gospo

Milado v svoje naročje ter jo nese iz skritega prehoda po stopnicah na vrh in potem iz grada proč, Večeslava pa je gnal s trdimi udarci pred seboj.

Pod Hrastovim, nekoliko sto korakov od gradú, je stala lesena kapelica v gostem brezovju. Lesen križ in klečalnik sta bila jedina olepšava te kapelice, in na mesto tlaka je bil tú lesen pod. To mestece je bilo skrito in le malo komu znano, skoro nikdar ni zašla do tega svetišča pobožna duša molit; le v srečnejši dobi je prihajala včasih sem gospa Milada ob strani svojega soproga.

Ali v noči, ki je sledila po zločinu, izvršenem od hudobnega Konrada na hrastovski rodbini, godile so se čudne reči v zaraščeni kapelici.

Pred polnočjo jel se je gibati tlak v kapelici, vzdigoval se je vedno kakor kak pokrov, in iz zemlje je stopila nagloma po ozkih stopnicah možka postava. In ko je bil prišel ta iz hladnega naročja zemeljskega, spustil je spet pokrov nazaj. Potem pa se je vrgel ta čudni mož na kolena pred svetim

znamenjem križa in pošiljal k nebu goreče molitve, ki so jih spremljale solze in pobožni vzdihljaji. Zdaj potihoma a zdaj glasneje moleč si je lajšal svoje stisnjene prsi in srčno britkost. Posebno pa so se mogle dobro razumeti te-le besede:

«O Gospod, poslal si svojega angelja, da je zadržal meč brezbožnikov, da me je le slabo ranil ter da ni ubil tvojega služabnika! Ohranil si me za obrambo in osvobojenje nedolžnih, — oh, razsveti s svojo modrostjo mene nevrednika in vodi z nebeško močjo moje stopinje!»

Še dolgo je tiho molil tako. Ko je pa naposled šel iz kapelice, gledaje k nebu s hvaležnimi očmi: tedaj je svetli mesec obsijal njegovo častito obličje. Kdo je neki bil to? Bil je hrastovski župnik, ki se je bil vzbudil iz svoje omedlevice ter šel dalje po podzemeljskem hodniku. In uprav v tej samotni kapelici se je končavala ona skrivna podzemeljska pot, ki je vedla na prosto iz hrastovskega gradú.

VIII.

Pevec v gradu.

Konrad Birkštajnski se je razveseljeval drugega dné po izvršitvi svojega hudobnega dejanja celo do večera v sredi svojih brezbožnih hlapcev, — kakor se sploh veseli grd hudobnež, da bi odpodil tesnobo, ki vlada v njegovi duši, in bi zadušil siloma glas vesti, — veselil se je s požrešnostjo in popivanjem.

V visoki obokani dvorani so sedeli vsi njegovi vojni hlapci za dobovimi mizami in nesramni njih poglavar mej njimi. Trije hlapci so vedno prinašali vina iz kleti v ogromnih vrčih, in s temi je ostala druhal zalivala svoja nečista grla ter govorila opolzke šale in sramotne besede v zabavo svojega gospoda. Ali Konrad je gledal temno pred sè, podpiraje svojo od vina obteženo glavo ob svojo velikansko desnico. Samo tedaj je povzdignil svoje temno čelo, kader je hotel izprazniti kupo; in če je kak hlapec odprl prav neotesano in nesramno svoja nečedna usta, da bi vsak pošteni človek moral zardeti

celo do ušes, — zahohotal se je iz polnega grla. Vendar pa se je to glasilo nekako nenaravno, — očitni dokaz, da se je le silil k tej razuzdani veselosti.

Človek ne postane nikdar do cela satanski, in hudobnež ne more zapoditi one zavesti, da je storil slabo, in naj bi se še tako silil, — in se ne more rešiti nemira, ki izhaja iz te slabe vesti.

«Fantje! kako vam je ugajala naša večerajšnja tatarska igra?» vpraša Konrad mej pitjem svoje zdivjane hlapce, in jezik, tog od pijače, zaletal se mu je na pol.

«Izborno, gospod!» zahohotali so se potepuhi; «samo žal, da smo imeli premalo dela».

«Kaj pa delajo naši visoki gostje v ječi?» praša jih oni dalje, — z očitnim znamenjem, da ga to zeló veseli.

«Za to ne skrbite» oglasi se v odgovor surovi glas. «Godi se jima gotovo dobro! Jaz sem ju spuščal v njiju novo bivališče. In ko sem ju deval v koš, zdelo se mi je, da jima sedi duša na koncu jezika. Gospa

se niti zganila ni, le paglavec se je zvijal kakor škorpion, da sem se kar čudil».

«Ha! to je peklenško veselje!» zarežal se je tu Konrad, «kader se človek tako zelo nasiti maščevanja, po katerem sta tako ne-utolažljivo hrepenela ded in oče! Fantje!» velel je, razvnet nečloveškega veselja, «prinesite najboljšega vina, ki je v moji kleti, — in pijte in veselite se, kar se dá!»

Ko je Konrad to velel, vstopil je stražnik v sobano in naznanil, da nekak pevec stoji pred vrati in želi, da bi mogel zabavati junškega gospoda viteza s svojim petjem in godbo. Bila je to navada v onih časih, da so podobni pevci hojevali iz dežele v deželo, od gradú do gradú in razveseljevali plemenitáše s svojo umetnostjo. In tak pevec, izkušen v svetu in izurjen v svoji umetniji, je bil povsod dobro sprejet, dà, celó priljubljen gost, in bilo mu je prosto, da je smel stopiti v vsak grad.

Zató je tudi Konrad Birkštajnski kar brez premišljevanja dovolil vstopiti naznanjenemu pevcu, govoreč: «Naj le pride ta po-

tepuh, danes mi je uprav po volji slušati podobne kvante. Reci mu pa, naj zagode kaj veselega, in če je prijatelj pijači, da Konrad Birkštajnski nikdar ne skopari s požirkom vina».

Takoj na to je vstopil pevec v dvorano. Resno, visoko postavo mu je zakrival dolg plašč, kakoršen so nosili potniki v onih časih, prepasan čez sredo s platneno prevézo. Njegovi srebrno-beli lasje so se mu vsipali po vratu in častitljiva brada je segala skoro celo do pasa. Na prsih je imel obešene morske ostrige v dokaz, da prihaja od daleč, ob strani mu je visela torba, namenjena za zalogo živeža; v desnici je držal robato palico in pod levo pazduho pa nekake gosli. Tu je pristopil pred Konrada ter se mu globoko priklonil.

«Nu, ti stari burkež!» zasmeljal se je opiti vitez. «Kako dobro ti pristoji ta „maškera!“ No, pokaži se s svojo umetnijo, da vidimo, kaj premorejo tvoje gosli».

«Odpustite, gospod!» rekel je ptujec s trdnim glasom. «Nikjer, niti na frankovski

zemlji, niti ne v laških tratah nisem pel in ne igral poprej, dokler mi niso dali piti na pozdrav».

«I -- ti drzna buča!» zasmije se vitez glasno; «tako mi ugajaš, — tu imaš, le pij; a potem pa zapoj v pohvalo vinu, da bodo gore zelenele!» In s temi besedami je ponudil sam prišlecu poln vrč vina.

Ta ga nagne bolj navidez nego za to, da bi si ugasil žejo; potem pa postavi vrč zad za sé in se vséde pri durih ter začne peti, z goslimi pa je spremljal svoje petje. Z večimi prsti je prebiral strune in pel je z glasom dosti močnim za svojo starost hvalo vinu, in to s takim vspehom, da se vitez in njegovi opiti vojaki niso mogli ubraniti glasbenega čara, in jeli so vriskati in skakati. Konrad je bil čez méro vesel, poklical je vse svoje hlapce z dvora, celó čuvaj je moral doli s stolpa, in tako so poskakovali in cepetali tú pri godbi, dokler se niso utrudili.

Utrujeni nekaj od silnega skakanja, nekaj od vina, pešali so naposled in popuščali

v tej razbrzdani veselosti. Naposled so prisedli drug za drugim k mizi, položili glave na dobove deske in kmalu naznanjali so vsi z glasnim smrčanjem, da trdo spé.

Tú vstane pevec s svojega mesta ter se zmuzne iz dvorane in gre po kamenitih stopnicah na grajsko dvorišče.

Bilo je že pozno po noči. Luna je plavala mirno po svetlo-modrem nočnem nebu vsredi neštevilnih zvezd. Tú poklekne veseli pevec pod nebeškim oblokom in povzdigne sklenjeni roki k Stvarniku vsega sveta in moli poluglasno: «O Gospod! Le po Tvojem navdihnenju sem storil ta korak, da bi mogel kako pomagati Tvojim nedolžnim služabnikom. O Bog! Le s Tvojo pomočjo posrečilo se je dozdej moje podjetje. O, pokaži mi kraj, kjer prebivata, in podeli mi svét, kaj in kako naj storim na korist Tvojih služabnikov». Na to upre proseče svoj pogled proti nebu, kakor bi čakal navdihovanja od zgoraj. V tem trenutku odgrne veter njegovo umetno brado in mesec je osvetljeval častitljivo obličje hrastovskega župnika.

Tako je klečal tú nekoliko trenutkov. Na to se vzdigne s potolaženim obrazom in spregovori sam pri sebi z navdušenim glasom: «Dà, govoril si, Gospod, svojemu služabniku, misel tega trenutka je Tvoje navdihnenje; in ravnati se hočem po njem».

Nastopi na zapadno stran grajskega dvorišča, kjer so navadno bile ječe in kletí. In ko je dospel do vrta, začne peti ono znano pesem o domovini, ki jo je prej v srečnih dnevih pogosto peval z malim Večeslavkom na Hrastovem — v tolažbo gospoda Urha:

„Dajmo čast Bogù najprej,
Ki nas váruje vselej“ —

začel je boječe. In jedva je bil izgovoril te besede, ozré se skrbno okrog ter posluša. Ko pa ni čul nikjer nič, jel je peti zopet dalje bolj glasno:

„Potlej kralju dajmo čast
Ki mu Bog je dal oblast“ —

In srce mu je radosti kar poskočilo v prsih, ko je v tem trenutku priletelo k njegovim ušesom zamolklo petje iz deškega grla — kakor iz podzemeljske globočine:

„Dom in jezik svoj ljubimo
Ptujščine ne — precenimo“.

«Večna hvala Ti bodi, Gospod nebeški!
Živa sta!» razveselil se je častiti župnik, in
hitel je za onim glasom dalje k zapadnemu
nasipu.

Za malo časa vrne se spet nazaj ter
stopa z naglimi koraki v dvorano. Od tū
prinese brzo obilne ostanke živeža, posebno
kruha in nekoliko steklenic vina. Potem pa
hiti v hlev, vzame tam nekoliko otepov slame,
in vso to zalogo živeža in slame odnese do
temnega kota pod zapadni nasip.

IX.

Nedolžna v ječi.

V onih časih je bila skoro na vsakem
vitežkem gradu ječa. Bila je to globoka jama,
napravljena kakor kak vodnjak. Doli na dnu
je bila ta jama širja, navzgor pa se je izože-
vala, tako, da je bila zgoraj le luknja, kakor
jo vidimo pri vrhu vodnjakov; in ta odprtina
je bila ob jednem jedini vhod do one strašne
propasti, ki je bila včasih več s^ožnjev glo-
boka.

Ordi so mučili ljudi celó do smrti, in sicer z lakoto. Hudodelnike, ki niso hoteli stopati mirno po poti javnega življenja, nego so žalili svojega bližnjika s tatvino, ropom ali pa celo oskrunjevali svoje roke s človeško krvijo, — metali so v grajsko ječo onega gospoda, pod katerega oblast so spadali in pod katerega so prišli na sodbo. Nu, tem se ni godila krivica; kdor se namreč ne boji Boga in se tako težko pregreši nad človeštvom, tak ni vreden, da bi ga trpeli v človeškem društvu, tak naj se izloči od človeške družbe kakor drevo, ki ne rodi dobrega sadú, ter naj se vrže v peč, da zgori.

Ali včasih je doletela tudi do cela dobre in nedolžne ljudi ta žalostna usoda, da so prišli v tako ječo. Marsikak brezbožni gospod je vrgel tja tudi take osebe, ki se jih je bal očitno umoriti, da bi se rešil tako odgovornosti in zaslužene kázni. In taki nesrečniki, večkrat tudi plemenitega stanú, poginili so v onih ječah kot žrtev maščevanja svojega sovražnika.

Tudi n Birkštajnu je bila podobna ječa. Najdalje na zapadno stran gradú pod oko-

pom v temnem oglu je zijala odprtina onega groznega kraja. To jamo je obkroževala lesena ograja, čez njo je ležalo veliko vrtilo (vitel), toda debele vrví, po kateri so spuščali nesrečnike na dno, ni bilo na njem. In na dnú one črne propasti, mej trohnobo polusegnjatih človeških kostij, je ležala Milada z Večeslavom, kakor bi bila živa pogrebena. Tjá ju je bila vrgla krutost maščevalnega Konrada.

Gospa Milada, ki je bila že tako vsa preplašena zaradi nenadejanega napada na grad, je bila prišla na begu nezavedna sovražnikom v roke in nezavedno in omedlelo so bili privedli tudi na Birkštajn. Vsled naglega spuščanja v ječo pogreznila se je bila še bolj v omedlevico in ležala je torej vso noč in ves dan brez kakega znamenja življenja na mokrotnih tleh svojega groba. Večeslava je bilo to nasilno nečloveško postopanje sovražnikov zelo razdražilo, in silil je v Konradovo družino z grožnjami in prošnjami, naj bi ga izpustili z materjo vred. Ali ko so se trdosrčni vojaki le smejali nje-

govim grožnjam in odgovarjali s surovimi šalami njegovim prošnjam: tedaj je jel deček plakati s tako tužnim in presunljivim glasom, da bi bil mogel omečiti še trdo skalo. Naposled ga je premagalo to žalostno plakanje, položil je glavo na materino naročje, in tú je še dolgo ihtel, naposled pa trdo zaspal. Še le po solnčnem zahodu, uprav ko se je razuzdani Konrad najbolj veselil s svojimi predivjanimi pajdaši pri godbi in pesnih neznanega pevca, vzbudila se je Milada iz omedlevice.

Mrtvaški smrad, mrzla in vlažna tla in sem ter tja raztresene človeške kosti so pokazale nesrečnici takoj ob njenem prebujenju: kje je, in jo spomnili vsega, kar se je bilo zgodilo ž njo. Obupna groza in krčevito trepetanje je preletelo njene ude, kmalu bi bila zopet omedlela; ali v tem trenutku se je prebudil tudi Večeslavek.

«Mamica!» šepetal je deček ter si mel oči «zakaj se še ne zdani? Vse me že boli od ležanja in lačen sem».

«Oj, nebeški Bog!» zaihtela je Milada s čutom neizrazne bolesti, «to je več, nego more prenesti slabotna žena».

Potem je privila trdo svojega sina k prsom ter govorila z obupnim glasom: «Božja svetloba nama ne zasveti več, — niti grižljaja jedi ne užijeva več — tú v temi bo deva morala umreti za lakoto!»

«O Bog, o Bog! Torej niti ateja ne bodem več videl!» zaplakal je deček, spominivši se na vse minule žalostne dogodbe. «Oh! zakaj so naju vrgli ti hudobni ljudje v to jamo, ko jim nisva storila nič hudega? — in zakaj naju ni obvaroval nebeški Oče? Saj pravijo, da ima seštete vse lasé na naši glavi in da brez njegove volje niti jeden ne odpade, — kakor je govoril gospod župnik!»

Poslednje dečkove besede so delovale prečudno na Milado.

Njen pobožni duh je prešinjala skozi in skozi trdna véra v modro vladanje božje previdnosti, — in to prepričanje je bilo tako rekoč zrastle z njeno dušo: da je vse dobro, kar Bog stori, in da vse služi k dobremu

onim, ki ga ljubijo. Zato je tudi zdaj siloma iztrgala svoje srce iz krepljev obupnosti in groze; in tudi v tem najnesrečnejšem stanu je padal v njeno dušo žarek zaupanja v vsemogoče varstvo božje ter jo tolažil.

«Dà, milo dete», odgovorila je besedam Večeslavovim mirno, z očitno udanostjo v voljo Najvišjega — «vse lasé naše glave ima Gospod seštete, in brez njegove volje ne pade niti jeden z glave! Če bode njegova sveta volja, izvede naju brez najmanjšega kvara iz tega groznega kraja».

«Čemu bi pa v tem ne bila božja volja?» vprašal je Večeslavec v svoji otročji nedolžnosti. «Saj pravite sami, kako dober in pravičen je ta mili Bog, da ne zapusti nikdar svojih služabnikov! Nu, saj tudi midva sva njegova služabnika — naj nama torej pomaga iz te jame po svoji dobroti in pravičnosti, kakor je izvedel Davida iz levje jame».

«Ti govoriš bogokletno», karala je pobožna mati svojega sinka. «Bogú ne smemo ukazovati, — nam tiče le zaupati vanj. Tega

niti vredni nismo, da bi Bog delal čudeže nam na ljubo, če tudi ne dvomim, da je dovolj močan in da lahko reši tudi s čudežem svoje verne. Ali pa veš, kaj nam je storiti najprej, kadar hočemo pomoči od Boga?»

«Na to bi bil kmalu pozabil!» odvrne otrok. «Moliti nam je treba! Prosite in prejeli bode — trkajte in odprlo se vam bode, govoril je gospod župnik».

«Dà, dà», potrdila je mati; «midva pa dozdej še nisva nič prosila».

«Torej pa rajši prosiva kar zdaj hitro!» priganjal je deček. «Meni je tù tako strašno, tudi tako smrdi tù, lakota me muči in nekaj me mrzli tu na nogi».

Milada posegne na ono mesto s skrbno roko in zagradi veliko žabo, ki je bila zdebelela od človeških trupel. Stresla se je od strahu in kurji polt jo je oblil po vsem telesu; na to pa je odstranila ognjusno golazen. «Nu, zdaj ni nič več!» rekla je na to, da bi utolažila otroka.

«Torej le prosimo milega Gospoda — Boga, zdaj me ne mrzli več!» opominjal je deček znova. In Milada je pokleknila pobožno in potožila nebesom svojo nesrečo v tihi molitvi in z neštevilnimi vzdihljeji.

Tudi Večeslav je pokleknil poleg matere in molil na glas tako-le: «Prosim Te, nebeški Oče, usmili se naju in privedi naju iz te grde jame, da tú ne umrjeva od lakote. Odženi tudi te ostudne Tatarje in daj nam, da se spet vidimo z ljubim očetom, ki tú na svetu skrbi za me namesto Tebe. Pred vsem pa Te prosim ponižno, da nama pošlješ kakega Habakuka z živežem, kakor Danijelu v levji jami, kajti grozno sem že lačen!» — In tú pogleda deček z zaupnim očesom góri k črni luknji, kakor bi pričakoval čudežnega nasičenja od božje roke. In glej! Uprav ta čas se je začula zgoraj znana pesem:

„Dajmo čast Bogu najprej

Ki nas varuje vselej“.

«Mamica, ali ste slišali?» razveselil se je deček. «To je gospod župnik!»

17. V 1932.
Plavnik Jozef

«Ljubec moj, to ni možno!» začudila se je Milada. Ali spet se zasliši zgoraj še glasneje:

„Potlej kralju dajmo čast,
Ki mu Bog je dal oblast“ —

In Večeslavek priloži takoj kar nehoté tem besedam — kakor je bil navajen:

„Dom in jezik svoj ljubimo
Ptujščine ne — precenimo“.

Takoj za tem se oglasi nad jamo dobroznani glas častitega župnika: «Večeslavek! Milostna gospa! ali sta živa?»

«Za božjo milost!» zakliče Milada z največjim začudenjem.

«Ne čudite se, milostna gospa!» reče na to naglo župnik. «Kako sem se rešil in kako sem prišel v ta brlog krivice, — tega ne morem pripovedovati zdaj zaradi nedostajanja časa, nego raje hočem pohiteti, da izvršim, kar morem storiti za zdaj za vajino rešitev».

Na to je brzo odšel, ali kmalu se je pokazal spet nad jamo zgoraj: «Milostna gospa!» glasile so se njegove tolažilne be-

sede, prosim, odstopite strani od odprtine, vržem vama nekoliko otepov slame v vajino mrzlo bivališče. Slama vama bo dobra za ležišče, in v njej najdete nekaj živeža za nekoliko dnij, in nekoliko steklenic vina. Tudi kresilo in sveče najdeta tam, da si lahko napravite ogenj, pregledata kraj svojega bivanja ter si lahko izbereta za ležišče najbolj pripraven kraj strani od odprtine. Več ne morem storiti zdaj za vaju: ali predno vama poide zaloga živeža, zaupam trdno v svojega Bogá, — da vama pripravim rešitev iz tega groznega kraja».

«Gospod župnik, pomagajte nama ven!» zaplaka tú Večeslavek znova. Ali njegova prošnja ní dosegla več župnikovih ušes; kajti pohitel je bil spet v dvorano, da bi odvrnil vsak sum od sebe. Ali pijana druhal podlih hudobnežev je še vedno smrčala.

«Ah, kako morejo še spati te pošasti v človeškem telesu!» vzdihnil je župnik vsedel se na prejšnje mesto ter zaigral poskočnico na miloglasne gosli.

Prvi, ki se je vzbudil na veselo godbo iz spanja, je bil samopašni Konrad. «Da bi te žaba popila, stari postopač» zagodrnjal je, ko si je bil pomel oči. «Spravi se mi od tú, predno se prebudé ti hlapci, — sicer se mi udajo zopet popivanju, ali jaz imam napravljeno danes drugo delo za nje».

«Odpustite gospod!» reče namišljeni pevec drzno, kakor je to Konradu najbolj godilo, kadar je bil dobre volje. «Delavec je vreden svojega plačila, zato upam, da me ne pustite s praznimi rokami od sebe».

«O ti stari čuk!» zakrohota se vitez, «natrt si z vsemi barvami in pomazan z vsemi žavbami! Dobro delaš, da se ne sramuješ govoriti — ná, tu imaš, da boš vedel, da zna Konrad Birkštajnski plačati izkazano uslugo». In na to mu stisne nekoliko srebrnjakov v roke!

«Oh, gospod, zakliče pevec nekako začuden radi tako bogatega darú, po Renu in po Labi bodem oznanjal vašo radodarnost, — kadar pridem tje».

«Nu, oznanjaj jo še rogamu, če hočeš!»
zasmeje se Konrad, «samo spravi se mi zdaj
od tú».

Pevec se je na odhodu globoko pri-
klonil. Jutranja zarja se je jela rdeti na
vzhodu, ko je odhajal župnik, Boga hvaleč,
z ložjim srcem z grada, nego je bil prišel
zvečer noter.

X.

Krščanska zmaga.

Ker so imeli Tatarji mnogo škode pri
obleganju trdnega mesta in ker niso mogli
nikakor izvabiti kristijanske vojske iz trdnjave
na prosto — sklenili so: da prisilijo oblegance
iz mesta pa zaradi pomanjkanja živeža in pi-
jače. Zato so se držali tiho in brez napadov
v šotorišču; samo na to so pazili, da kri-
stijanom niso dovažali od nikoder kakega
živeža. Ker je pa tudi pri njih pomanjkovalo
živeža, razgrinjali so se po moravski de-
želi in iskali plena in delali grozen kvar z
mečem in ognjem.

Skoro vsako jutro so oznanjale straže na mestnih zidovih, da so spet videle na nočnem nebu ognjeni žar nad vasmi in gradovi; in to so šteli . . . vselej za gotovo delo zdivjanih paganov, potepajočih se po deželi. Vojska, zlasti gospôda in vitezi, ki so bili mej obleganci, priganjali so siloma Jaroslava, naj bi ne odkladal dalje svojega napada na sovražnike. In govorili so: «Čemu pa tičimo tú brez dela, ko krvaví domovina, se uničuje naše imetje in se morda dragi naši boré s smrtjo?»

Ali Jaroslav jih je opominjal le k potrpežljivosti in zagotavljal, da do tedaj še ní prišla ura odplačila.

Ali nestrpnost olomuških brambovcev se je vendar vsak dan bolj množila navzlic Jaroslavovemu prigovarjanju. S trdnjavskih zidov so videli večkrat, kako so Tatarji poleg živine tudi trume ljudij vozili v svoje taborišče, največ pa otroke in deklice; videli so, kako so te pošasti prebadale z noži otročja telesa ter jim zadajali bolestne in smrtne rane, in sesali in pili tekočo toplo

kri, kakor kako slaščico; dà, videli so, kako so ti kruti razbojniki živim ljudem rezali kosove mesa, pekli ga na ražnu ter žrli z največjo požrešnostjo kot posladek.

Pri tem pogledu so kar trepetali, in zdaj niso sprejemali od Jaroslava nobenega prigovora več, nego klicali so jednoglasno: «Peljite nas nad te satane v človeškem telesu! Takó ne sme več trajati dalje!»

Na srečo je izvedel Jaroslav od ogleduhov, da se je več nego tretjina Tatarjev razkropila na ropanje, ostali pa da malo marajo za mesto, misleči, da mora biti število kristijanov le malo, ko se tako grozno bojé, spoprijeti se ž njimi v bitki. Izvedel je poleg tega še to, da prihaja s Češkega nova pomoč vojaška. In ta čas se mu je zdel primeren za odločilno delo.

Nekega dne po solnčnem zahodu skliče vse poglavarje cele vojske ter jim oznani svoj namen, da misli napasti sovražnikovo taborišče v bodoči noči. In ginljivimi besedami je spodbujal zveste svoje k hrabrosti, govore jim: «Bog nas bode vodil, kajti mi

branimo pravično, sveto reč! Bojujmo se kakor se spodobi Čehom! Lev je znak našega kraljestva, bodimo torej podobni levu v svojem junaštvu! Z vsakim drugim sovražnikom bi šel v boj čez dan; ali te pošasti, ki teptajo z nogami božja in človeška prava — ti ne zaslužijo, da bi se jim kako prizanašalo. Na noge bratje! Bog, kralj in domovina kličejo nas na noge na te grde pagane! V tej noči nam jih dá Gospod v naše roke!»

V temni noči, ko so bili v sovražnikovem taborju nagloma ugasnili ognji — kot gotov dokaz, da so šli Tatarji brezskrbno počivat, usula se je potihoma Jaroslavova vojska skozi olomuška vrata, in voditelj je razstavil previdno svoje bojne vrste tako, da je bil sovražnikov tabor od mestne strani oklenjen v polokrogu.

Tú mahoma vzkriknejo kristijani kakor iz enega grla: «Kristus, Praga, Olomuc!» in jamejo peti z močnimi glasovi: «Sveti Večeslav, vojvoda češke zemlje!» In njihov spev je donel grozno in strašno nalik glasovom an-

geljskim, ki kličejo vse ljudstvo k poslednji sodbi. V tem trenutku so tudi že letali goreči smolnati venci na tatarske šotore, tako, da so začeli zaspanim in zmešanim paganom šotori goreti nad glavami.

Zdaj je prišlo za sovražnika kruto plačilo, zasluženno za tolikere krivice in krviprelitja. Predno so se zavedli, kaj se godi, valjalo se je že na tisoče gnjusnih Tatarjev v svoji krvi pod sekajočimi meči Čehov in Moravanov. Kamorkoli so se obrnili, povsod je kosila smrt. Sam Jaroslav pa si je napravil od najbolj junaških vitezov vrsto v podobi klina — tudi Urh Hrastovski je dobil častno mesto v njej — in tej bojni vrsti se je postavil sam na čelo. In potem je drl v sredo sovražnikovega taborja, povsod vse pobijaje z mečem. Naposled je pridrl celó do glavnega šotora, kjer je tatarski voditelj, Kubljaj, po šumu iz spanja vzdramljen, iskal svoje orožje; ali v tej zmešanosti ga ni mogel najti. In Jaroslav je planil nanj in prebodel ga z mečem čez pas skozi in skozi,

da je jedva zarjovel, pa izpustil takoj svojo črno dušo.

Ko so Tatarji zapazili, da nimajo več voditelja, zagnali so strašen krik, podoben tuljenju gozdnih zverin. Kajti pri njih je vladala misel, da je tedaj vse izgubljeno, kadar pade voditelj. Zato niso niti mislili na zmago, nego hitro bežali dalje, kristijani pa so jim bili vedno za petami ter so jih pobili brez števila. In hruli so dalje z Morave — kakor bi jih bil podil vrag in ne da bi se še kaj ustavljali — čez mejo na Ogersko, ki so ga bili prej podjarmili. Še to leto so sicer vdrli na Avstrijsko; ko so pa slišali, da gré češki kralj tedanjemu avstrijskemu knezu, Miroslavu Bojevitemu, na pomoč, spomnili so se Olo-muca, kaj so bili prejeli tam od Čehov. In z nova so pobegnili. Pozneje so jih pobili še Hrvatje na Grobniškem polju, kjer je kamenje padalo z nebes na nje (kakor pravi pravljica). In ostale trume so pobegnile od tod nazaj proti vzhodu (1242.)

Tako je bila zapadna Evropa rešena teh krvolokov, ki so bili morda najgrozovitejši,

kar svet stoji; rešena je bila posebno od roke naših milih prednikov, Čehov in Moravanov! O, to je večna slava in naš pravičen ponos!

Le Rusko je še mnogo časa pokušalo bič tatarskih grozovitostij.

Ob solnčnem vzhodu so se vračali olomuški junaki po dovršenem delu zopet v mesto. Ves okraj okoli mesta je bil pokrit na široko z grdimi trupli pobitih Tatarjev, krščanska vojska je imela le neznatno izgubo.

Velika radost — ki se niti ne dá popisati — se je polastila vojske in vsega mesta po tej zmagi. Neki so plakali veselja, drugi vriskali, tretji so poklekovali na kolena in hvalili Boga na glas, in zopet drugi so se objemali in niti govoriti niso mogli od radosti.

Jedini Jaroslav je bil še pri pravi zavesti; in zaklical je vojski slovesnim glasom: «Zdaj hitimo v cerkev pred oltar svojega Boga, da mu podamo v dar radostna in hvaležna srca!» In vse se je zgrinjalo do glavne mestne cerkve.

Na tisoče prižganih sveč je veselo plapolalo na oltarjih ozalšanega svetišča. In ko je stopil Jaroslav z voditelji noter, zabrnili so bobni, zapele so trobente z visokega hodnika in zazvonili zvonovi z vseh stolpov.

Starček škof s svojo duhovščino v zlatoblesteči opravi je sprejel pri durih Jaroslava ter ga poljubil z ginjenim srcem. S kora pa je zadonela miloglasna pesem takega pomena: «Najprej bodi hvala trojedinemu Bogu, hvala Materi Božji pomočnici, hvala vsem našim ljubim priprošnikom — potem pa slava, slava, slava premagalcu zlobnih paganov: junaškemu Jaroslavu in vsem vrlim sobojevalcem!»

In spet so zaropotali bobni in se oglasile trobente. Potem so odkazali Jaroslavu častno mesto blizo velikega oltarja, napravljeno kakor prestol, poleg njega pa tudi ostalim vojskinim poglavarjem. In ko so bili zasedli vsi ta njim naznačena mesta, spregovoril je škof k zbranemu ljudstvu nekako tako-le: «O Gospod, spusti zdaj svojega služabnika v miru, kajti moje oči so videle

tvoje odrešenje!» S temi besedami krepostnega Simeona je začel in potem nadaljeval: «Najlepši in najveselejši dan mojega življenja je zarés današnji dan, ko vidim, da so kralj, domovina, dragi rojaki in skoro vse krščanstvo rešeni najhujšega sovražnika! Zapodil ga je Bog in vaša junaška desnica. Za to bodi najprej hvala Bogú; potem pa tudi hvala vam, krepki junaki! Hvala vam — pravim — slovanski levi, dokler bo trajal človeški spomin! Vi ste rešili zapadno Evropo, vi ste izkazali človeštvu neprecenljivo uslugo. Nemško kraljestvo, Francosko, Italija in kakor se že imenujejo vse te zapadne dežele — te vam ostanejo na veke hvale dolžne, a sramota jim pred sodbo vsega sveta, če kdaj nehvaležno pozabijo to izkazano jim službo!»

Še dolgo je govoril častitljivi starček s tako resničnimi in ginljivimi besedami, da se je solzila vsa vojska. Po končanem govoru so zapeli vsi glasno: «Tebe Bog hvalimo!» In še tega dne je odšlo mnogo navzočih vitezov in gospode s svojimi ljudmi proti domu;

gnala sta jih skrb in strah za svoje drage domače, — kajti v taborišče so prihajale vedno strašne novice, kako veliko škodo so napravili hudobni Mongoli po deželi.

Mej temi, ki so hiteli na dom z utripajočim srcem, je bil tudi gospod Urh Hraštovski.

XI.

Dve jednaki pritožbi.

Vojaška pomoč, ki je hitela s Češkega v osvobojenje Moravanov, je stopila jedva na moravska tla, ko jej je došla radostna novica: da so naši slavno zmagali tatarske divjake.

Na blagoslovljenih planinah, kjer leži mesto Svitava — ta prva moravska naselbina, tu so se ustavile kraljevske trume, da bi si oddahnile po naglem prehodu; kajti zdaj niso bili več potrebni v Olomucu. V vojski je bil drugorojeni sin kralja Večeslava: kraljevič Premisel Otokar, poznejši naslednik na prestolu. Bil je tedaj sicer šele mladenič,

ali modrega duha in junaškega srca, s čimur se je tako lepo svetil v poznejših časih kot kralj. Tu je odločil kraljevič Otokar vojski po tem naglem prehodu jeden dan počitka, in sicer na širnem polju pod šotori. Ali svitovski meščani, ki so bili radi pobitja Tatarjev od veselja tako rekoč kar omamljeni, so pristopili pred Otokarja in ga ponižno prosili, da bi stopil z svojo vojsko v mesto in se udostojil pri njih gostovati. In res, Otokar je tudi prejel tako uljudno in pristojno vabilo.

Z največjim veseljem in vsem možnim spoštovanjem so sprejeli Svitavci kraljeve bojnike, in kar tekmovali so mej seboj, kdo jih več pogosti v svojem domu. In mestni nadškof je ponudil kraljeviču s tako dostojnimi in spoštljivimi besedami svojo hišo v stanovanje, da je ta brez odloga spolnil njegovo željo.

Po vsem mestu je nastal zdaj dan veselja in gostitve: kajti vsak je storil, kar je le mogel, da bi svojim gostom bolje postregel. Posebno pa niso nič varčevali v nadškofovski

palači, kjer so se bili zbrali vsled ljubeznivega povabila poleg kraljeviča tudi vsi vojskinci poveljniki, pa tudi mestni poglavarji.

Še bolj pa, nego okusne gostije, je zanimal vse navzoče kraljevič Otokar sam; kazal je že takrat s svojo uljudnostjo in svojim zdravim razumom v sodbi, da je prav vreden kraljevske krone.

Mej gostijo naznani kraljevičev žlahtnik, da neki mož dostojne zunanosti in uljudnih besedij želi spregovoriti s kraljevičem o važnih rečeh in da prosi, naj bi se on potegnil za zatirano nedolžnost.

Kraljevičevo obličje se je mahoma zresnilo; ustal je ter odšel v bližnjo sobo govoreč: «Kaj takega ne more priti nikdar o nepravem času!» In takoj je velel, naj ptujec vstopi.

Ni trajalo dolgo in vstopil je v sobo prileten mož, častitljive zunanosti, v katerem je mogel vsakdo na prvi pogled spoznati — hrastovskega župnika.

Ko je bil namreč ta svoja draga izročenca zavaroval od smrti za gladom in je

bil potem kot pevec srečno izlezel iz birkštajnskega gradu, sklenil je, da pohiti naravnost v Prago h kralju Večeslavu, da izprosi ubožcem v ječi pomoči in rešitve. Ali, ko je izvedel, da so bili Tatarji pobiti in da je tako blizo kraljevska vojska, gredoča na pomoč obleganim, spremenil je svoj načrt in obrnil se je v tej zadevi h kraljeviču Otokarju.

Ko je stopil v sobo k Otokarju, poklonil se mu je globoko in prosil ga milostljivega zaslišanja. Kraljevič je pokazal prirojeno uljudnost in pravicoljubnost in velel je resnemu ptujcu, naj se vsede in naj pove svojo pritožbo. ✕

Dolgo je pripovedoval gospod župnik; kraljičevo obličje pa se je potemnilo nevolje, zardel je od srda, in čustva največjega studa pa tudi sočutja vrstila so se na njegovem obrazu. Ko je pa bil pripovedovalec ponehal, zakliče Otokar s povzdignjenim glasom: «Ne vem, prečastni, ali bi občudoval bolj vašo neprestrašeno plemenitost, ali pa obžaloval ubogo gospo Hrastovsko in njenega sina, ali

pa grajal birkštajnskega hudobneža. Na ptuje sovražnike smo se odpravili zastonj, — nu, pa uničimo domačega hudodelca! Gorje mu! V prihodnji noči se približamo po skrivnih stezah — kakor sami spoznate za dobro — in jutrajšnji dan naj pokaže, kako se kaznuje hudobija, izvršena na tleh češke krone!»

Na to prime uljudno župnika za roko, hoté ga peljati mej vesele gostovalce. Ali v tem trenutku naznani plemič, da neznan vitez in vojniki goreče prosi, da bi mogel na skrivnem govoriti s kraljevičem. In tudi temu je dovolil Otokar vstopiti brez odlaganja; in predno se je mogel odstraniti gospod župnik, stal je že ptujec v sobi. Jekleni oklep na vojaškem telesu, okrvavljen meč in zelena vejica na čeladi je kazalo očitno, da se je udeležil krvave bitke s Tatarji in pomagal k zmagi. Ali z njegovega obličja ni odsevalo veselje zaradi tako velike zmage, ki je vladalo po moravskih in čeških deželah. Bil je užaljen v globočini srca, in skoro z obupanym obličjem in glasom jel je pripovedovati tako - le, potem, ko se je bil poklonil kraljeviču: «Knez in

najslajše upanje naših bodočih dnij. Jaz, zvesti sluga kraljeve milosti, — Vašega očeta, šel sem bil nad paganske divjake v obrambo domovine in pustil sem bil svoj grad in svojo soprogo pod obrambo božjo in pod varstvom vernega prijatelja. Ali ob svoji vrnitvi sem našel grad opustošen, ljubljenca mojega srca in moj prijatelj pa so bili izginili. Ta zločin je izvršil v moji odsotnosti — po moji gotovi misli in po izreku mojih ubogih podložnikov — moj izdajalski zvičajni sosed, spodbujan od starodavnega sovraštva. Knez! vrnite pokoj mojemu srcu — dajte mi zopet ženo in dete in zvestega prijatelja! Jaz nimam dovolj moči, da bi mogel udariti na svojega sovražnika in poškodovalca — posodite mi kraljevsko vojsko v ta namen!»

Z gorečim sočutjem je poslušal kraljevič to in z očitno nestrpnostjo vprašal je govornika po imenu. In ko se je vprašanec imenoval Urha Hrastovskega, razjasnilo se je nakrat Otokarjevo čelo. In na to mu odgovori ljubeznivo: Vaša želja je pravična, in zgodi se,

kakor ste rekli! Da pa nekoliko potolažim takoj vašo žalost, dajem vam tú nazaj jednega vaših ljubljencev, ki jih pogrešate!» In pri tem pokaže župnika, ki je stal do zdaj na strani, katerega pa Urh ni bil opazil radi svoje bolesti.

«Prečastni!» zakliče Urh preveselo iznenajen. In takoj sta se oba prijatelja goreče objela. «Kje pa sta druga moja draga — kje je Milada, kje je Večeslav?» vprašal je gospod Urh hlastno — mej upanjem in strahom, ko se je bil spet spametoval.

In tú je nastalo zopet obširno pripovedovanje vse nezgode, ki je bila zadela Urhovo rodovino. «Hvala Bogu, hvala vam, prečastni, da ste morda še vedno živa!» zakliče spet Urh, ko je bil izvedel vso to grozo, in bolestna solza mu je kanila po možatem obličju. «O le brž pohitimo, da ju rešimo, nikar se ne obotavljajmo!» — Ko je pa izvedel od kraljeviča, da je že naprej odločena prihodnja noč v ta namen, potolažila se je naposled njegova razburjenost.

Potem so stopili vsi trije mej veselo družbo, in tu so pripovedovali spet vso žalostno zgodbo hrastovske rodbine. Živo pripovedovanje župnikovo o tem nesrečnem slučaju je napravilo globok utis in ganilo vse pričujoče. Posebno nadvladika Svitavski, že star gospod, ni se mogel vzdržati solz, in zaklical je z ihtečim glasom; «Gospod nakláda večkrat težke poskušnje na svoje verne. Ali zaupanje vanj ni prevarilo še nobenega! Bodite gotovi, gospod Hrastovski, da zopet najdete nepoškodovane svoje verne».

Na kraljevičev migljeje so vstali takoj vojskini poglavarji, da bi uredili vse za nočni pohod. In ko je prvi mrak legel na zemljo, odšla je kraljeva vojska prav previdno po dolini ob Svitavi k brezovskim višinam, kjer se je vzdigoval na strmem pobočju grad Birkštajn.

XII.

Rešitev iz ječe.

V grdi ječi na Birkštajnu, na vlažnem dnu, v mrtvaškem smradu je vladala

grozna tihota mej segnjitimi človeškimi trupli. Trikrat se je že bil zvrstil dan z nočjo od one dobe, od kar je bil srčni župnik podal zalogo živeža ubogima ujetnikoma: toda sem do te globine ni prodrl žarek svetlobe božje. Ali naših ujetnikov zdaj ne najdemo več tú. Kaj pa to pomeni? Ali je morda našel hudobni Konrad pozneje še živa ter izvršil nad njima krvavo hudodelstvo? Ali ju je morda rešil angelj Gospodov iz pogubne propasti? — Ne, niti to niti ono se ni zgodilo.

Ko sta se bila nesrečnika pokrepčala z živežem, prejetim od župnika, in se malo odpočila s spanjem na slami, ko je bilo zdaj že nekoliko mirnejše, drznila si je gospa Milada, da je napravila luč ter si ogledala poblize to strašno stanovanje. In tu se je pokazal grozen prizor njinim očem! Tú je ležalo človeško stegno, na katerem so še viseli kosovi smrdljivega mesa, — tam se je valjala črepinja, še zdaj pokrita z lasmi, onde se je plazila ostudna žaba in druga golazen... Gospa Milada se je tresla, kakor šiba, ko je gledala te ostudne ostanke prestanih muk

in smrtnih britkostij, Večeslav pa je skrival svoj obraz na materinih prsih ter glasno plakal. Ali okolnosti premorejo mnogo pri človeku in sila kola lomi, kakor veli pregovor. Tudi naša ujetnika sta se naposled vendarle privadila tako grdemu prizoru. In odstranila sta sprhnele kosti ter si očistila mej njimi mestece za svoje bivališče, kolikor je to bilo možno; in prosila sta neprestano Boga v vročih molitvah, da bi ju kmalu rešil iz tega kraja.

Ko sta si bila pripravila kotič na strani od odprtine, kakor sta najbolje mogla, sta previdno ugasila luč. In tedaj, ko se ju je polastila neznosna britkost, takrat sta spet posvetila za časek, in vselej sta se potolažila pri slabi svetlobi te luči.

«Ah, v tej strašni temi biti!» govoril je Večeslav v joku, «kako je to žalostno in vsak trenutek je tako dolg!»

Pobožna mati je takoj porabila vsako tako priložnost, da bi mogla blagodejno uplivati na sinkovo srce. «Glej sinko!» rekla je, «še nama je tema in samota tako ne-

znosna, da-si imava dobro vest in upava, da bodeva rešena odtod. Oj, kako zeló grozno in mučno mora biti še le stanje onih nesrečnikov, ki so obsojeni v temni pekel za svoje hudobije! Tam v temnici, na vekomaj odločeni od svetlobe božjega obličja, brez upanja, da bi še kdaj bili rešeni, in poleg tega še razjedani od očitanja slabe vesti — tega črva, ki je večno gloda! Oj, kako zeló je torej potrebno, da živimo vedno čednostno!»

«Mamica!» zakliče deček na to, «da bi nama oče nebeški le od tú pomagal, celo do smrti ga ne razžalim nikdar več z nobenim grehom! Do zdaj sem že včasih malo preveč poteptal travico v vrtu ali pa kako cvetico brez potrebe utrgal, — včasih mi je tudi prišlo na um, če bi bil mogel ujeti kakega ptička, ali zdaj pa ne storim tega nikdar več!»

In spet je zaplakalo dete: «Oh, ta tema in ta smrad me umori! O, ti zlato, krasno solnčece, ali te zagledam še kdaj,

— in ti čisti, zdravi zrak, ali te še kdaj okusim?»

Tudi tù ni opustila gospa Milada, da bi ne bila podučila sina: «Glej, kako mnogo dobrot uživamo vsak dan iz rok. Gospodovih, pa niti cenimo jih ne, misleči, da to mora biti tako! Ali pride mari komu na misel, da bi zahvalil Boga za solnčno svetlobo ali za čisti zrak? Še le tedaj, ko izgubi človek te darove milosti božje — tedaj še le čuti, kako ubog bi bil brez njih».

In otrok je obljubljal, da hoče Boga hvaliti pri vsakem vdihu čiste sape, pri vsakem pogledu na zlato blesteče solnce.

Enkrat je gospa Milada zopet posvetila na prošnjo Večeslavovo. Nikak šum dnevnega dela grajskih prebivalcev jej ni prihajal na uho — in mislila je, da je najbrže noč; zato je prižgala luč brez strahú. In ker sta se bila že privadila nekoliko svojemu grdemu stanovanju, jel je Večeslav stikati po ječi, iz gole prirodne otročje živahnosti, in pregledal je vse kote. «Ma-

mica!» zakliče nakrat, «glejte sem! od tú najprej je nekaka luknja vsekana v zidovje!»

In res, Milada je zagledala luknjo, izdolbeno v zidovju, ali tako ozko, da se je mogel odrasel človek le z veliko silo splaziti skozi njo. Neka nepremagljiva moč je gnala Večeslava, da se je spustil po tem čudnem rovu; plazil se je po trebuhu ter si svetil pri tem z ogorkom. «Že sem na koncu!» zakliče, ko je bil prilezel nekaka dva komolca daljave po jami naprej. «Oh! tú leži človeška okostnica in pri njem je neka železna priprava podobna kladivu!» — Gotovo je kak nesrečnik hotel izdolbsti iz te grde ječe na prosto; ali smrt ga je zasačila pri tem delu! — Za trenutek je nastopila globoka tihota; ali nakrat vzkrikne Večeslav tako radostno in presunljivo, da je gospa Milada kar vstrepetala strmenja. «O Bog! mamica! Skozi špranjo vidim, da se svetijo zvezdice na nebu — in slišim tudi šumenje vode!» — In takoj na to je bilo slišati, kako je deček tolkel na zidovje z

onim kladivom, in kako čudežno se je razsipel sprhneli poslednji sklad kamenja.

Tú zakličé deček še veseleje: «Oče nebeški! Mamica! hitro zlezite za menoj — jaz sem že pod milim nebom!»

Kmalu potem je že klečala tudi gospa Milada poleg svojega sina pod milim nebom na prostem v podnožju birkštanjskega zidovja globoko pod gradom pri strugi prozorne Svitave. Brez besedij, nepremakljivo je gledala — z očmi proti nebu uprtimi, kakor bi bila iz uma. Naposled pa se ulije iz njenih očij potok radostnih solz; in poljubljala je sinka, poljubljala mrzlo zidovje in orošeno jutranjo travo. Nepričakovana neizmerna radost nima izrazov, nima besedij; še le za časek so prišle prve besede iz njenih ust, in te so bile: «O Bog, o Bog! Ti nisi zapustil svojih zvestih služabnikov!»

Morda bi bila še dolgo trajala ta vesela zamaknjenost, če bi je ne bilo pretrgalo nekaj posebnega.

Glej! tam po produ reke, po senci bujnih jelš in vrb, je stopalo veliko krdelo

mož, oblečenih po vojaško, kakor je bilo videti pri mesečini. Večeslav jih je zagledal najprej.

«Mati, za Boga! lovit naju gredó!» zašepetal je koprneč od strahú; in takoj sta se skrila oba v gosto vrbovje pri reki. — Ali vojščaki so zdaj obstali, skrivaje se za grajsko zidovje, tako, da jih ni bilo mogoče ugledati z vrha. Samo nekoliko mož je stopilo naprej, tako, da sta jih mogla Milada in Večeslav videti in slišati,

«To je ono gnezdo krivice!» spregovori višji teh prišlecev, ki je bil na videz še nedorasel gospodič. «Za Boga! kakor resnično sem drugorojeni sin češkega kralja, ne odjenjam poprej, dokler ta brlog ne bode posut!»

«Tam! ah tam umirata od groze ljubljenca mojega srca!» zaplaka tú drug mož.

Jedva pa so se bile izgubile poslednje besede, zletel je Večeslav kakor strela iz vrbja, za njim pa gospa Milada. — «Očka, očka! utekla sva — tu sva — o, obranite naju!»

Ne dá se popisati vsestransko začudenje, strmenje in neizrekljiva radost, ki je zdaj nastala. «Le zdaj me ohrani o Bog, da me veselje ne zmeša!» zakliče gospod Urh in jame se tresti po vsem telesu od veselja. In srečni soprog in oče je pritiskal v dolgem objemanju svoja ljubljenca k prsom in radostnih solz ni bilo konca. Po gospodu Urhu je prišla vrsta na zvestega župnika, in nastalo je z nova srčno pozdravljanje. Naposled pristopi spoštljivo še kraljevič Otokar k Miladi in jo potolaži z mnogimi veselimi besedami po tolikih prestanih britkostih. Večeslava pa vzdigne na višek v naročje, govoreč: «Ti pa moraš z menoj v Prago, da poveš tam vsemu dvoru o va-jini ječi!» In na to ga je kar obsul s poljubci.

Na Birkštajnu je trobil čuvaj dve po polunoči. Ko je bil spolnil svojo dolžnost, zarentačil je surovo z višave: «Kak spak pa ropotá tam doli pod gradom!»

«Dobro, dobro!» reče kraljevič k ostalim potihoma. «Jutri pa bode vas vrag gugal,

Skavnič Jurij

5 let robije zaradi uboja

102 — živijo sv. Jurij ob Skavnici Ljubljana

hudobneži!» Na to se obrnejo vsi potihoma k ostalim vojščakom, da bi ne vzbudili kakega suma.

XIII.

Kesanje in sprava.

Novica o velikem tatarskem pobitju, je bila prišla tudi na divji Birkštajn. Ali tam ni bilo nikogar, ki bi bil delil splošno radost, katera je izhajala iz tega. Neobčutnemu Konradu je bilo vsejedno, katera stranka naj zmaga; kajti zdelo se mu je potrebno, da zapusti na vsak način svoj grad in zbeži v Turingijo k svojim sorodnikom — z vsem svojim premakljivim premoženjem. Tatarskih posetov namreč ni mislil pričakovati na svojem gradu, če bi bili ti zmagali; kajti poznal je dobro njih krvožejno krutost. Z druge strani pa se ni malo bal vrnitve gospoda Urha, ker je dobro vedel, da bi mu nastala potlej sitnost, ki bi se znala končati z vislicami. Ko je torej slišal o slavni zmagi naših rojakov, napravljajal se je na beg, kakor bi mu

šlo za glavo. Ali navzlic vsej naglici ni ušel pravični kazni; kajti mera njegovih krivic se je bila napolnila pred obličjem Gospodovim, in Bog prizanaša le nekoliko časa.

Uprav to poslednjo noč, ki jo je preživel brezbožni Konrad na svojem gradu, misleč, da pobegne zajutra zgodaj, dà, uprav v tej noči so obstopili kraljevi vojščaki pod vodstvom kraljeviča Otokarja birkštajnski grad, da nikdo ni mogel uteči proč od tam. In ko je jutranja zarja pozlatila vzhodne gore, naznanili so z grozo Konradovi hlapci svojemu gospodu, da krdelo kraljevskih vojščakov oblega grad.

Še predno se je spametoval prestrašeni hudobnež, razlegalo se je z globokim in zategnjenim glasom trikrat zaredoma pred grajskimi vrati: «Konrad Birkštajnski! V imenu kraljevem udajte se na milost in nemilost!»

Konrad se je stresel in pobledel. Ali namesto odgovora je bežal naglo na dvorven mej svoje vojne hlapce in jel govoriti: «Izgubljeni smo! — Ali bolje, da pademo v možatem boju z mečem v roki, nego da

bi po babje prosili milosti in se gugali potlej na vislicah. Oborožite se v obrambo!»

Ali predno se je postavil Konrad s svojimi razuzdanimi hlapci v vrsto, razletela so se s hruščem grajska vrata, in kraljevska vojska se je valila kupoma na dvor. Tú je nastal krut ali kratek boj. Konradovi hlapci so bili takoj pobiti, on sam pa — dasi se je branil z obupno močjo najdalje mej vsemi — padel je naposled s strašnim rjoventjem na tla, ves posut z ranami; in žal mu je bilo samo to, da pride živ v roke svojemu sodniku.

Kraljevič Otokar pristopi pred hudobneža, ki se je zvijal od bolečine, in pregovori mu z besedo, jako resno za svoja mlada leta:

«Nesrečnik! svetni sodbi si odšel, ali ostri sodbi božje pravičnosti ne utečeš! Spomni se, da je vsa tvoja večnost odvisna od tega trenutka in vzbudi kesanje v svojem trdovratnem srcu, če je to še mogoče!»

In glejte! Nenavaden prevrat je nastal v Konradovi duši. Zdaj, na pragu večnosti

je jel vendar verovati to, čemur se je prej lahkomišelnost posmehoval vse svoje življenje. «Kako — če bi pa vendar bila večnost in tamkaj neskončna kazen za storjene grehe, kako obstanem tedaj?» Tako je začel pre-mišljevat Konrad, ki je bil drugače popol-nem neveren. In glas vesti, ki se mu je še le zdaj v poslednji uri močno vzbudila, odgovarjal mu je kakor grom burje: «Dà, večnost móra biti! pravičnik mora dobiti zasluženó plačilo, grešnik pa zasluženó ka-zen!» In tú se je stresel nesrečnik na vsem telesu, in z bledimi ustmi zajavkal nekako jokljivo: «O, da bi le znal, ali mi Bog še more odpustiti!»

Ko je bil izrekel te besede, odstopili so na migljaj navzočega župnika vsi od njega. In ta se je približal zdaj — kot slu-žabnik svete vere — sam k njemu in opo-minjal malodušnika s tolažnimi besedami: naj zaupa v neskončno usmiljenje božje. Nesrečni Konrad je poslušal pazljivo tolažbo sv. vere, da je pozabil začasno celó telesne rane zaradi dušnega zdravljenja. Naposled pa

je pregovoril nekako nezaupno: «Ne obupal bi nad božjim usmiljenjem, da bi le onega greha ne bil storil nad rodbino hrastovsko».

«Ne žalostite se toliko zaradi te krivice», tolažil je dalje župnik omedljujočega — «rodbina hrastovska je prišla nepoškodovana iz ječe, ker jo je ohranila pomoč Najvišjega».

«Kako pravite?» začudi se Konrad in povzdigne svoje oči k župniku. — Tú pa zajavka z izrazom največje groze: «Duhovi ustajajo iz grobov, da me strašijo! Vi ste župnik, — jaz sem vas ubil!»

«Ne, niti mene niti Hrastovskih niste umorili!» tolažil je duhovnik tarnajočega moža. «Gospodova roka nas je ohranila».

Tu pristopi Večeslavek in osrčuje Konrada z otročjim ščebetanjem: «Nič ne marajte zaradi tega, da ste naju vrgli v tisto grdo jamo. — Izlezla sva iz nje skozi luknjo in nič se nama ni zgodilo; da sva le zopet pri ateju — odpustiva vam vse in molila bodeva, da vam odpusti tudi ljubi Bog».

Na to se približa še gospod Urh s svojo soprogo k njemu. Imela sta sočutne solze v očeh in odpuštila sta mu po krščanski ter podala roke v spravo. Birkštajnski zbere še zadnje moči in naposled pregovori še z glasom umirajočega v večkratnih odmorih: «Ker vas — je Bog — čudežno — ohranil, zato upam — da tudi — meni — milostljivo odpusti!» — In po teh skesanih besedah je izpustil svojo dušo.

Vsa vojska poklekne in goreče pomoli za dušo rajnega. Potem izkopljejo globoko jamo v sredi dvora in zagrebejo telesa pobitih birkštajnskih vojakov. Konradovo truplo pa so prenesli še istega dne na Hrastovo in ga pogrebli s častjo tam na blagoslovljenem pokopališču: ker je bil Konrad umrl zares skesan in je tako zaslužil, da so ga prišteli v občestvo pravovernih.

XIV.

Veselia.

V tem je vladalo veliko veselje v praškem mestu, kakoršnega ni bilo od dnij Libuše

do teh dob in ga morda tudi ne bo. Kralj Večeslav je takoj po dobljeni zmagi in potem, ko so se bili pobrali Tatarji z Moravskega, poklical junaka Jaroslava z vernimi vojščaki v Prago. In tam so delali priprave k veselicam, kakoršnih še ni videl tedanji svet in kakoršne so mogli napraviti le bogati in radodarni češki kralji.

Vsa hišna pročelja (sprednji deli) po trgih in pojavnih ulicah so bila krasno in okusno pokrita z dragim damastom, aksamitom (baržunom) in rdečim suknom in olišpana z raznimi napisi, ki so spominjali češko junaštvo pa tatarsko pobitje. Na staromestnem trgu je bila borilnica, to je: okrogel prostor, na debelo posut z drobnim peskom in okrožen z lepo ograjo. Tú so imele biti borbe ali viteške igre. Pri tem borilišču je stal krasen in dragocen oder za plemenite gospe, da so mogle gledati te viteške igre. Tú so bile tudi umetno napravljene omare; iz jedne je teklo pivo, iz druge pa vino. In ljudstvo bo smelo v dnevih bodočih veselic prosto točiti. Tudi je bila tú

razpostavljena množina velikanskih miz za pogoščenje občinstva — in vse to na stroške kraljeve.

Niti dopovedati se ne da, kaj je vse bil storil radodarni in plemeniti kralj Večeslav v proslavljenje tako znamenite zmage. V Pragi se je kar trlo imenitnih gostov, pozvanih iz daljne tujine.

Na predvečer določene veselice se je povrnil tudi kraljevič Otokar s svojo vojsko v Prago in privedel seboj tudi hrastovsko rodbino ter gospoda župnika. Tu so dosegli Hrastovski in častiti svečenik veliko milost pred obličjem kralja Večeslava. Poslušal je njihovo nesrečno zgodbo in imeli so jih v veliki časti na vsem dvoru.

Drugega dne zajutra začelo se je radovanje. Z vseh stolpov po vsej Pragi se je razlegal radosten glas zvonov, po vseh cerkvah so se vršile slovesne daritve. — Po dokončani službi božji pa je šlo kraljevo spremstvo in sklicana gospoda, blesteča se od zlata in srebra, v dolgih vrstah na iskrih konjih na

omenjeno borilišče. In v sredi njih je jezdil kralj Večeslav sam.

Onde se je kralj usedel na krasnem odru. Na njegovi desnici je bila kraljeva soproga, na levici pa gospa Milada Hrastovska. Kraljevič Otokar in Večeslav sta bila neprestano pri njem, in ž njima se je kralj največ bavil. Gospod Urh pa je stal na borilišču mej ostalo gospôdo, pripravljen za borbo.

Ko je bil kraljevi maršal dal znamenje, začela se je vitežka igra. Tú sta prijezdila vsakikrat po dva in dva viteza drug proti drugemu: dva oblečena kot češka junaka, druga dva pa kakor tatarska roparja. In tako so se borili mej seboj. Pri tem je spremljal viteze vedno glas trobent in bobnenje bobnov. Ta zabava je trajala čez dve uri, in velika je bila radost vsega ljudstva. Ko se je pa naposled za sklep in venčanje teh iger sam kralj Večeslav spustil v častno borbo s Hrastovskim in sta se vedla oba tako ugi- bično in umetno, da nijeden ni mogel nič

storiti drugemu, tedaj pa ni bilo občnega radovanja ne konca ne kraja. In šumni klici: «Slava, slava!» razlegali so se po vsej Pragi.

Po končanih vitežkih igrah so odšli plemenitaši na kraljevski grad k obedu. Tú je bilo vsega v obilnosti, karkoli se le more najti krasnega in dragocenega. Najprvo mesto je odkazal kralj Večeslav junaškemu Jaroslavu, potem pa rodbini Hrastovski ter častitemu župniku. Pri obedu je pripovedoval sam kralj Večeslav svojim gostom vso zgodbo hrastovske rodbine in vzbudil s tem izredno sočutje pri vseh. Posebno pražkega škofa, ki je bil tudi navzoč mej gosti, je ganilo to globoko. In dejal je: «Kakor na vsem narodu sploh, tako se je v teh dnevih tudi na hrastovski rodbini potrdilo zopet: da Bog nikdar ne zapusti svojih vernih služabnikov!» In vsi so pritrdili tem pobožnim besedam, globoko čuteči njih resničnost.

In tedaj je še le nastalo veselje; in čulo se je mnogo napitnic, posebno na zdravje kraljevo, pa junaškega Jaroslava, rodbine

hrastovske in gospoda župnika. Kraljevič Premisel Otokar in Večeslav pa sta pila — „bratovščino“.

Po dovršenih slavnostih so se razšli gostje, in hrastovska rodbina je bila odpuščena s posebno milostjo kraljevega dvora. Gospod Urh je postal kraljev ljubljenec, gospo Milado je občudoval in spoštoval ves dvor, Večeslav je bil kraljevičev prijatelj, in gospod župnik kmalu na to pražki korar.



Gozdne cvetke.



Štiri povesti in tri krajše razprave.

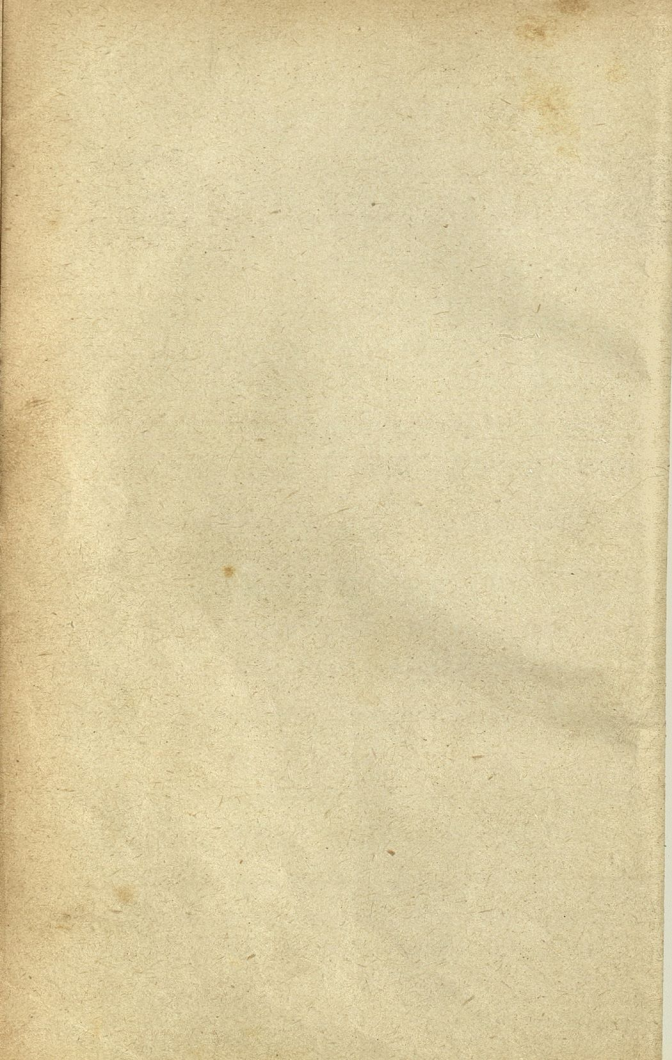
SPISAL

TONE IZ GOŠČE.

(Anton Žager),

nadučitelj na Gorici.







1. Materin blagoslov.



Ko ugasne njej okó,
Dete, ne se bati,
Njen saj blagoslov
Bo zvestó te spremljal,
Dokler tudi ti očesa
V spanje ne zatisneš zadnje.

I.

A. KLODIČ.

«Hud mraz je danes zunaj», reče Ivanko, deček v dvanajstih letih, v sobo stopivši. — „Mati! drv sem nasekal zunaj na dvorišču, a zdaj grem in zakurim v peč, da naju ne bode tako. hudo zeblo po noči. Ostra, huda zima je, in zunaj brije mrzla sapa, da se po oknih delajo ledene cvetlice; bojim se, da bi ne pripihal mraz skozi špranje na oknih in v steni tudi k nama v najino borno kočó. Kako je pač hudo, da morava

prebivati v taki siromašni koči zdaj, ko so vse mlake po jarkih pokrite čez in čez z debelim ledom. A vrhu tega imava še to nesrečo, da morate vi, ljuba mati, prebijati hudo bolezen. Čudim se, da mi srce v prsih ne počí, kadar vse to premišljujem“. Pri teh besedah oblijejo dečka vroče solzé otroške ljubezni. — Bolna mati, ki je delala mnogo nad svoje telesne moči ter je vsled tega zbolela, da ni mogla več vstati iz postelje, je molčala ves čas ter s kalnim očesom gledala Ivanka, ki je stal žalosten ob njeni postelji in jokal. «Ne joči se, Ivanko moj ljubi», tolaži ga mati, «vsi ljudje ne morejo biti premožni; Bog hoče takó, in božja volja bodi tudi naša volja. Bog nam pošilja žalost, trpljenje in britkosti; ako vse to voljno prenašamo, poplača nam tisočero. Vidiš, ljubi moj, samó na plačilo v nebesih moraš misliti in vse bodeš lahko prenašal. Najino trpljenje, siromaštvo in pomanjkanje ne bode trpelo večno. Ako je z udanostjo v voljo božjo prenašamo, izpremeni se v večno veselje v nebesih».

Ivanko se je nekoliko utolažil, videč, da njegova uboga, nevarno bolna mati takó voljno prenaša hude bolečine, bêdo in pomanjkanje.

Res, da sta živila Ivanko in bolna mati v velikem siromaštvu. Druzega nista imela več nego nekaj malega zmesne moke v kuhinjski omari. Soseđa jima je prinesla časih po piskrec mleka, s katerim se je uboga mati nekoliko okrepcala in oživela.

Ravnokar je zopet prinesla soseđa piskrec mleka ter sedla k bolni siroti. «Kako ti je, Jera?» vpraša soseđa. — «Nekoliko bolje mi je», odgovori z rahlim glasom bolnica ter žalostno pogleda Ivanka po strani.

Ivanko vzame piskrec z mlekom, nese ga v kuhinjo, naredi ogenj in vlije mleko v ponev.

A zdaj uboga mati odkritosrčno pripoveduje sosedi, kako je z njenim zdravjem. Pove jej, da si vpričo Ivanka ne upa govoriti resnice, ker se jej sirotek preveč smili.

Videla bodeš Mica, da ne bom več dolgo na svetu. Še nekaj dnij, morda še samo

jeden dan, in morala se bodem ločiti od tega sveta. Ako bi le Ivanka ne bilo, prav lahko in rada bi umrla, ali takó — — —»

Ne more dalje govoriti, ker debele solzé se jej vlijó po licih.

Soseda gre v kuhinjo, da bi Ivanku pomagla kuhati, a mati še dolgo ihtí ter vije koščeni roki in tolažbe išče pri Bogu, kateremu je znana vsaka žalost in britkost.

Ko prineseta Ivanko in soseda bolni materi mlečno juho za večerjo ter je bolnica nekoliko povžije, ne more se uboga mati dalje premagati, da ne bi razodela žalostnega stanja svoje bolezni tudi Ivanku.

Začela je torej s slabim glasom: «Stopi bliže k meni, Ivanko moj ljubi, nekaj ti moram položiti na srcé, predno zatisnem za vselej oči».

Ivanko stopi preplašen k postelji.

Mati mu govori takó: «Nič se ne ustraši in ne joči se! Bilo bi nespametno, nádejati se zdravja v moji bolezni, preljubo moje dete. Vem dobro, da nikoli več ne vstanem iz te postelje, ali ne jokaj preveč po meni;

božja volja je takó, da te moram ostaviti. Grem k Bogu, kateri mi je dal življenje, in kamor tudi ti prideš jedenkrat za menoj, ako bodeš priden in pobožen.

Pridnega in pobožnega človeka imajo vsi ljudjé radi. Bog ga ljubi in mu daje srečo že na tem svetu. Izročam te zatorej varstvu ljubega Bogá in dobrih ljudij. Rada bi še živela, da bi tebi skrbela za obleko in hrano, ali neizprosna smrt me hoče imeti. Zatorej ponavljam : bodi vedno tak, kakoršen si bil doslej, ter se večkrat spominjaj na vse one nauke, katere si slišal iz mojih ust.

A ti Bog Vsemogočni, ki skoraj pokličeš mojo dušo pred sé, Tebi izročam svojo dete ter Te prosim, da bi potrdil moj blagoslov, kateri podeljujem zdaj ubogi zapuščeni siroti. Ivanko moj ljubi, blagoslavljam te v imenu Boga Očeta, Sina in sv. Duha».

Ko je položila mati blagoslavljaóči roki na glavo svojega sina Ivanka, zasvetil se jej je obraz, da je bila bela, kakor lilija. Britke solzé so se jej vlile po licih.

Ivanko je klečal pred posteljo, zrl materi v lice ter ni mogel niti misliti, da bi ga mati zapustila. Britko, britko je jokal. Soseđa, ki je stala poleg postelje, je bila zelo ganjena, videča, kako grenka je ta ločitev. Tudi ona je jokala.

Ko je za nekaj časa prenehal jok, ponudi se dobra sosedja, ostati čez noč pri bolni materi v postrežbo. Ivanko in bolna mati sta bila te ponudbe zelo vesela. Mati se je nekoliko utolažila in malo zadremala. Ivanko je zlezal na zapeček ter ondu zaspal, a sosedja se je naslonila k peči.

Čez nekaj ur je slišala sosedja rahel klic: „Mica! — Mica!“ — —

Hitro plane sosedja kvišku in vpraša bolnico, kaj li želi. «Zdaj le bom morala odriniti, že me čaka čolnič, da odjadram v boljše življenje», odgovorila je bolnica s sladkim nasmehom. —

Tudi Ivanko je skočil iz spanja ter stopil pred posteljo umirajoče matere. Hitro jej podasta blagoslovljeno srečo v roki in molita molitve za umirajoče.

Ura v cerkvenem zvoniku je odbila polunoči. Mati prime še jedenkrat Ivanka za obé roki, krčevito je stisne k srcu, nasméhne se in — izdihne.

Sirota Ivanko omedli. — Soseda ga vjame, položi na klop in za nekaj časa zopet vzdrami.

Drugi dan, bilo je na petek, so nesli štirje pogrebci „Kočno Jero«, kakor jo je ljudstvo sploh imenovalo, k večnemu počitku na pokopališče. Spremljala sta jo ubogi Ivanko in soseda Mica. Sneg je padal v gostih kosmih na zemljo, mrzel veter ga je nanašal pogrebce v oči, da so komaj mogli gledati.

Milo zapojó zvonovi v cerkvi na pokopališču. Kadar dospejo tjà, postavijo krsto na tla. Ivanko, ki je šel ves zamišljen poleg sosede, probudil se je kakor iz sanj. Prosil je pogrebce, naj bi mu pokrov na krsti odprli, da bi še jedenkrat videl svojo ljubo mater. Jokal je, bitko jokal, da bi se ga mogel kamen vsmiliti na cesti. «Mati zlata!» vzdihoval je, «zakaj ste zapustili mene, ubogo

siroto? Kam naj se podam zdaj? Nimam sorodnikov, nimam prijateljev, nimam živega človeka, kateremu bi mogel povedati, koliko trpi vaš Ivanko. Ni človeka, kateri bi me tolažil». —

Tako jokaje objema mater, oklepa se je okolo vratú ter nadaljuje: «Mati ljuba! vzemite s seboj še mene, ker brez vas mi ni živeti samemu na svetu. Kdo mi bode skrbel za obleko in obuvalo? Kdo mi bode dajal jesti, kadar vas zagrebó v črno zemljo? Pri kom bodem klečal zjutraj in zvečer, kadar bodem molil molitvice, katerih ste me vi naučili? O mati, zlata moja mati, vstanite, brez vas mi ni mogoče živeti!»

Tako je tožil in jokal zapuščeni Ivanko poleg krste svoje ljube matere.

V tem pride gospod župnik. V srce se mu smili ubogi Ivanko. Stopi k njemu, prime ga za roko in mu reče: «Ivanko, ne žaluj toliko po materi, katera zdaj že uživa rajsko veselje. Res je, da ostaneš sirota ter se ne veš kam djati, ali zaupaj na Boga! Bog, ki črvička v prahu ne pozabi, tudi tebe ne po-

zabi. Materina ljubezen do tebe traja tudi onkraj groba in njen blagoslov te bode zvesto spremljal povsod, koder koli bodeš hodil. Zatorej ne žaluj preveč po materi, ker njen duh bode vedno pri tebi, da-si ne vidiš nje-nega lica. Njeno srce te bode spremljalo po vseh potih, čuvalo te bode nesreče in prosilo Boga za te».

Te besede častitljivega gospoda župnika so bile tolažba ubogemu Ivanku.

Žalostno so zapeli zvonovi v zvoniku in Ivankovo mater so zasuli v hladni grob k večnemu počitku.

Še je stal Ivanko na materinem grobu, tresel se od mraza in neprestano zrl na gomilo, kakor bi gledal skozi črno zemljo lice svoje ljube matere. Še le, ko mu gospod župnik položi roko na ramo, se je vzdramil in pogledal kvišku. — Gospod župnik mu reče, naj gre ž njimi v župnišče, da dobôde malo kosila.

Umeje se, da je Ivanko rad šel z gospodom župnikom, kjer je dobil gorke juhe, ki mu je jako dobro teknila. Ubogi deček

že dolgo ni imel nič gorkega v želodcu, zato je ga je dobro kosilo tako prevzelo, da se je naslonil ob peč ter kmalu prav sladko zaspal. Položili so ga v mehko posteljo, kjer je spal do družega jutra. Temu se ni čuditi, ker je moral marsikatero noč prebdeiti pri postelji bolne matere. Ponoči se mu je sanjalo, kako se njegova mati v lepem belem oblačilu šeta s prijateljicami po lepem rajskem vrtu, trga cvetlice in jih meče Ivanku, ki gleda pri ograji na vrt in steguje roki po materi, da bi jo objel. Ivanko pobira cvetice, poljubuje jih in polni si žepe ž njimi.

Miren in utolažen se prebudi Ivanko zjutraj. Po zajutreku ga pokliče župnik k sebi in mu reče: «Ubogi Ivanko, smiliš se mi, ker vidim, da nimaš človeka, s katerim bi bil v rodu. Oče ti je umrl, ko ga še poznal nisi, a mater si zgubil, ko bi ti matere najbolj bilo treba. Utolaži se, jaz ti bodem oče in bom skrbel za te, dokler ti Bog ne pošlje kakega družega dobrotnika. Poznam tvoje dobro srce ter se nadejam, da ga tudi ohraniš. Čez zimo ostaneš pri

meni, pomagal bodeš fižol in koruzo (turščico) luščiti, drva bodeš skladal, meni obuvalo snažil in v cerkvi pomagal pri kakem lahkem delu. Pozneje se že dobi kaj boljšega za tebe, ker si hodil v šolo, in kakor mi je danes pripovedoval gospod učitelj, si se pridno učil in lepo obnašal».

O, ko bi vi otroci vedeli, kako je bil Ivanko teh besed vesel! Milo se mu je storilo v srcu, ker ni vedel, kako bi se dostojno zahvalil plemenitemu dobrotniku za toliko dobroto in ljubezen. Veselja se je razjokal in gospodu župniku roko poljubil, obe-taje, da hoče ostati vedno dober in pobožen.

Dolga mrzla zima je minula. Ivanko je bil še vedno v župnišču in se tako lepo obnašal, da so bili vsi zadovoljni ž njim. Pridno je hodil v cerkev, pobožno molil za svojo rajnko mater in še posebno za svojega dobrotnika. Zato so ga gospod župnik in vsi domači ljubili.

Prišla je prijetna spomlad s svojim cve-tjem in zelenjem. Veselo so žgoleli krilati ptički,

in pisani metulji so se zibali po drevesnem cvetju in cveticah.

Kar pokliče nekega dne gospod župnik Ivanka k sebi v gornjo sobo in mu reče: «Ivanko! ker vidim, da si nadarjen z mnogimi lepimi krepostmi, ter imaš za nauk v šoli dobro glavo, namenil sem se, da te dam k nekemu kamenarju v mesto, da se pri njem izučiš kamenarstva. Glej, tukaj imam že odgovor na svoje vprašanje. Kamenar mi piše, da smeš pri njem takój v nauk stopiti, ako si tak, kakoršnega sem te jaz njemu opisal. Zatorej sem se odločil, da te koj prihodnji teden popeljem v mesto in izročim tvojemu prihodnjemu gospodarju. A popred ti bo treba napraviti še nekoliko obleke, da ne bodeš slabo obelčen hodil od mene. — Nu, kako ti je vse to všeč, kar sem ti povedal, Ivanko?»

«O», reče Ivanko ves iznenadjen od veselja, «Bog vam povrni stotero vse, kar ste dobrega storili meni ubogi, zapuščeni siroti. Vedno vam bodem hvaležen in molil bodem za vas ves čas svojega življenja. O

kako vesel sem, da mi je Bog dal takega dobrotnika, ki skrbi tudi za mojo prihodnost. Ukrenite z menoj, kakor najbolje znate». —

In pri tem je tudi ostalo.

Naslednji teden, bilo je v ponedeljek, je klečal Ivanko zjutraj rano na gomili svoje rajnke matere ter se poslavljal od nje. Dolgo je klečal in molil. Obnovil je obljubo, katero je storil materi pri njeni smrtni postelji, ter prosil Boga, da bi potrdil blagoslov, kateri mu je dala mati pri odhodu s tega svetá.

Vrnivši se s pokopališča, našel je gospoda župnika, ki ga je že težko pričakoval pred župniščem; a ko mu je povedal, da se je bil šel poslovit od materinega groba, pohvalil ga je za njegovo lepo dejanje in ljubezen, katero ima še vedno do svoje rajnke matere.

Zdaj se Ivanko poslovi od vseh domačih, ki so bili ž njim v župnišču, ter odide k vozu, kjer pomaga naložiti hlapcu svojo skrinjo. Ko je bilo vse pripravljeno za odhod, požene hlapec konja in — voz z gospodom

župnikom in Ivankom zdrdra po gladki cesti proti mestu.

Še se ozira Ivanko nazaj, na pokopališče, kjer počiva njegova ljuba mati. Še jedenkrat se ozré — vidi se še zvonik — cerkvica, kjer zapojó zvonovi človeku zadnjo pesem za odhod. — Cesta krene vstran in — temni gozd zakrije razgled po dolini.

II.

Minula so tri leta. Mnogo se je izpremenilo od one dôbe, ko smo sprémili Ivanka z gospodom župnikom na potu h kamenarju v mesto. —

Ivanko se je pridno učil in vrlo lepo obnašal, da se je v treh letih popolnem izučil kamenosekarstva. Njegov mojster je bil ž njim zadovoljen in ga je ljubil, kakor svojega sina. Po preteklih štirih letih mu je dal z dobro vestjo najboljše spričevalo.

Delal je potem še dve leti kot pomagač pri svojem dobrem mojstru ter si prihranil tudi nekoliko denarja. Ivanko je bil zelo varčen mladenič.

Ni hodil v tovaršije, nego čital je doma na knjigo, kadar mu je dopuščal čas, ter si takó bistril um in plemenitil srcé.

Gospoda župnika Ivanko že dobrega pol leta ni videl. Od velike noči ga ni bilo več v mesto. Zvedel je po nekem znancu, da je nevarno zbolel.

Prišla je hladna jesen. Dež je lil curkoma iz oblakov na zemljo in gosta megla je pokrivala gorovje. — Kar stopi nekega dne cerkovni ključar iz Ivankove rojstne vasi v delavnico h kamenarju. Ondu pové Ivanku žalostno novico, da je gospod župnik umrl. Ivanka je to poročilo tako pretreslo, da ni vedel, kaj bi začel v naglici. Prosil je gospodarja, da bi mu dal tri dni odpusta, v kar je gospodar rad privolil. Ivanko je šel naravnost v domačo vas — in v župnišče. Tu ga najdemo klečečega pred mrtvaškim odrom. Solzé britke žalosti so ga oblile, ko je ugledal svojega največjega, plemenitega dobrotnika na mrtvaškem odru.

Velik in sijajen je bil pogreb gospoda župnika, ki je bil dolgo vrsto let priljubljen

dušni pastir svojim ovčicam, tolažnik žalostnim in zapuščenim ter velik dobrotnik ubogim sirotam. Veliko ubožnih ljudij je točilo solzé za svojim dobrotnikom. A nihče ni tako žaloval po dobrem gospodu župniku nego Ivanko, kateri je ž njim zgubil svojega skrbnega dušnega očeta.

* * *

Preteklo je leto po smrti gospoda župnika in prišel je praznik vseh svetnikov. V vasi, katera nam je znana že od začetka te pripovedi, govorilo se je mnogo o dveh prekrasnih nagrobnih spominkih, katera je iz mramornega kamena izsekal mladi umeteljnik — naš Ivanko. Jeden teh spomenikov je stal na grobu rajnega gospoda župnika, drugi na grobu rajнке „kôčne Jere“. Postavil ju je Ivanko v spomin svoje nepozabne matere in svojega največjega dobrotnika, gospoda župnika.

Vse leto je hranil prislužene novce, da je mogel kupiti prave mramorne ploče, ter

je v svojih prostih urah izsekal krasna spomenika.

Vsi so ga hvalili zaradi njegove ljubezni in hvaležnosti, ki ju je kazal pri vsaki priliki do matere in do plemenitega gospoda.

Ivankov mojster je bil ponosen, da ima tako vrlega pomagača; spoštoval in ljubil ga je, kakor svojega sina. In dobro se je zdaj godilo Ivanku, vsega je imel dovolj, in ni se mu bilo treba bati ne pomanjkanja ne bēde. Pogostoma se je spominjal matere in njenega blagoslova, kateremu je pripisoval vso svojo srečo.

Kadar je Ivan zvršil 24. leto svoje dobe, prejel je 1000 gld. kot dedščino po rajnkem gospodu župniku. Ker je namreč gospod župnik videl, da ima Ivanko dobro, nepočačeno srce, da je priden in pobožen, spomnil se je tudi njega v svoji oporoki in mu zapustil zgoraj omenjeno vsoto.

Kaj mislite otroci, kako je Ivan rabil te denarje? Poslušajte, tudi to vam hočem povedati. Vzel je slovo od svojega dobrega mojstra ter se naselil v domači vasi. Sezidal

si je čedno hišico na onem mestu, kjer je nekdanj živel s svojo ubožno materjo, ter na svojo roko začel rokodelstvo, katerega se je izučil s pridnostjo in trudom. Tudi zdaj je bil priden, pošten in delaven. Vse ga je spoštovalo in ljubilo, zato je pa tudi imel vedno dovolj dela.

Kdo je bil zdaj srečnejši kakor naš Ivan!

Večkrat so ga videli sosedje iti na pokopališče, ondi moliti na grobu rajnke matere in gospoda župnika ter ponavljati obljubo, katero je storil materi, predno je umrla.

A blagoslov, kateri mu je podelila mati pred smrtjo, je ostal vedno pri njem. Bog, kateri je slišal prošnjo umirajoče matere in videl solzé in britkosti Ivanove, se je radoval nad ubogim, zapuščenim dečkom ter mu dal dobrotnika v osebi dušnega pastirja, in po smrti župnikovi mu je dal pravo pamet, ki ga je pripeljala do sreče.

To srečo je Ivan užival z ženo in otroci mnogo mnogo let. Ko je bil namreč trideset

let star, se je oženil in dobil pridno, pobožno in delavno ženo.

V sivi starosti, pod domačo lipo sedé, je večkrat pripovedoval ženi in otrokom o svoji mladosti, o smrti svoje matere in njenem blagoslovu. Tudi svojega dobrotnika ni pozabil, rad in često se ga je spominjal v besedi in molitvi.

O takih priložnostih so mu vselej zasijale solzé hvaležnosti v očeh in končal je z besedami: «Otroci! slušajte očeta in mater, živite po naukih svojih starišev, ako želite, da bode njih blagoslov z vami ves čas, dokler živite.

Bog potrdi blagoslov vaših starišev in srečni bodete na tem in onem svetu».





2. Varuj se slabih tovarišev.



I.

Tine je bil zelo hudoben deček. Oče mu je umrl, ko je bil še malozmožno dete, a mati se ga je bala strahovati in mu je prizanašala vse pregreške. To si je Tine dobro zapomnil ter se ni bal niti matere, niti ljudij. Kadar ga je kdo svaril in mu očital kako nespodobnost, se ni brigal prav nič za to, še zasmehoval je takega človeka, rogal se mu in ga žalil, kolikor je le znal in mogel. Ni čuda potem, da Tineta niso nikjer marali v hišo; vsakdo se ga je izogibal in gledal, da ni prišel ž njim v dotiko.

V učilnici je bil vsak dan zaprt, in sosedje so mu vselej pokazali duri, če je prišel vasovat. Klatil se je vedno po vasi, izpodbijal kakega psa, plezal po drevju in razdiral ptičja gnezda, valjal se po žitu in po travi, rezal mlada sadna drevesa in za vsakim otrokom lučal kamenje. Ni ga bilo dne, da bi ne bil temu ali ónemu kaj žalega storil ali pa po sadovnjakih kake kvare napravil.

Sosedov Tone je pa bil ves drugačen deček. Rad je hodil v učilnico, ondu se pridno učil ter delal starišem in učiteljem veliko veselje. Hodil je lepo in mirno po vasi, pozdravljal ljudi, ki jih je srečeval, ter se povsod spodobno vedel. Vsi so ga ljubili in večkrat priporočevali razposajenim otrokom v posnemo.

Hudobni Tine je tudi rad imel sosedovega Toneta, ker mu je večkrat dal kruha ali kaj drugega za njegov prazni želodec. Hlinil se mu je in kazal tako dobrega in prijaznega, da ga Tone ni mogel spoznati, ter je šel po večkrat v njegovi družbi do

učilnice. Kadar je to videl Tonetov oče, dejal je: «Tone, varuj se Tineta, ker je hudoben deček; a kdor se s hudobnežem peča, lahko postane sam hudoben. Pazi se, da te ne bodo ljudje črtili, kakor Tineta». Tone se je po očetovem opominu nekaj dnij Tineta izogibal, ali Tine se mu je povsod tako nastavljal, da se ga Tone ni mogel popolnem iznebiti.

Neki jesenski dan, ko Tonetovega očeta ni bilo domá, se priklati Tine k vrtu, v katerem se je Tone igral, ter ga nagovori takole: «Tone, pojdi z menoj; ne greva daleč, in veruj mi, da ti ne bode žal». — Ker Tone ni hotel takój iti in se je izgovarjal, da se boji očeta, dobrikal se mu je Tine še bolj in to tako dolgo, da je končno vendar-le spravil dobrega Toneta s seboj.

Tone pride s svojim hudobnim tovarišem v grajščinski vrt. Tu je viselo na visokem latniku najboljše grozdje. Tine takój zleze po visokem drogu kvišku ter začne naglo trgati najlepše grozde in je mašiti v nédrije. Tudi Tonetu se začnó cediti sline po sladkem

grozdju ter tudi on skuša splezati na latnik. Ali o joj! v tem hipu se zasliši votlemu gromu podobno lajanje strašanskega psa. Oba se hitro spustita v beg. Ker pa Tone poprej še nikoli ni bil v grajščinskem vrtu, zato ni mogel najti izhoda in je begal po vrtu sem ter tjá, kakor kaka izgubljena ovca; a Tine je naglo smuknil skozi neko vrzel ter srečno odnesel peté. Vse drugače se je godilo Tonetu. Pes ga dohiti, vrže na tla in z ostrimi zobmi trga obleko z njega. Ako bi ne bil v tem hipu pritekel grajski oskrbnik in psa odgnal, Bog si ga vedi, kako bi se bilo godilo našemu Tonetu.

Ves raztrgan in bled od strahú pové Tone odkritosrčno ves dogodek grajskemu oskrbniku, kateri ga s svarilom, naj se drugič varuje takih slabih tovarišev, izpusti domov. — Da ga je doma oče ostro posvaril in tudi kaznoval, kakor je zaslužil, tega vam ni treba pripovedovati, ker se to umeje že samo po sebi. Konec vsega dogodka je bil ta, da je Tone v svojem srcu trdno sklenil, nikoli več družiti se s hudobnim Tinetom, naj bi

se mu tudi še tako prijaznega delal. Kar je obljubil, to je tudi odslej zvesto spolnoval. Izogibal se je Tineta, kakor strupenega gada. — — —

II.

Več let je minulo in oba dečka sta bila odrasla ter postala čvrsta mladeniča. Tone je pridno pomagal očetu pri kmetiji, a Tine je ostal tudi naprej še malopridnež in postopač. Kjerkoli je bil on zraven, ondu je bil prepir in pretep. Vsi vaški fantje so se ga izogibali, posebno pa Tone, ker ni mogel nikoli pozabiti onega usodepolnega dne na grajščinskem vrtu.

Bilo je krasno spomladno jutro. Tu pa tam si videl pridnega kmeta na polju, kako z živinico in oralom preobrača izpočito zemljo, da bi mu zopet rodila, česar mu je treba v njegovo borno življenje. Tudi Tone in njegov oče sta bila rečeno jutro na polju, ki je ležalo ob glavni cesti, ter sta lahko videla vsakogar, ki je šel ondot mimo. Zdajci se jima zasvetita v solnčnih žarkih dva ba-

joneta (bodali). Vedno bliže in bliže prihaja ta blesk in že je mogoče razločiti, da dva orožnika (žandarja) ženeta vklenjenega človeka. Ko pridejo bliže, popustita naša orača za nekoliko časa delo, da bi videla to redko prikazen v tem kraju. Ali je res, ali se jima morda le dozdeva takó? Tine stopa ves bled in umazan z vklenjenima rokama pred orožnikoma. Kaj je neki storil ta obče znani postopač? — —

To vprašanje jima reši župan iz sosedne vasi, ki je ravno ob tem času šel tú mimo. Pripoveduje jima tako-le: «Včeraj je bil sejm v bližnjem trgu. Moj sosed Vrban je gnal dvoje prav lepih volov na sejm. Dobro ju je prodal, zato pa tudi vesel do trde noči ostal v krčmi. Nekoliko vinjen se poda čisto sam proti domu. A danes zjutraj, ko se je jelo daniti, našli so ga ob cesti v nekem jarku vsega krvavega ležati. Bil je mrtev. — Denarjev pri njem niso našli. — Treba je bilo vse moči napeti, da bi dobili morilca v pest. Takoj smo imeli Tineta na sumu, katerega so ravno včeraj iz one krčme, v

kateri je sosed pil, kake pol ure poprej iztirali zaradi razsajanja in pretepa. Hitro smo poslali po orožnika. Pri zaslišanju se je Tine tako čudno vedel, da ni bilo nikake dvombe več, da bi ne bil on morilec. — Pozneje smo našli v njegovih škornjeh 300 gld. v bankovcih.

Orožniki so ga vklenili in zdaj ga ženó k sodišču v mesto, kjer ga čaka zaslužena kazen».

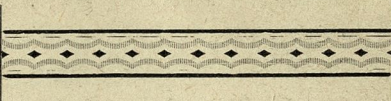
V župni cerkvi udari sedmo uro, kmalu potem zapojó zvonovi žalostno pesen — mrliču.

Oče in Tone se odkrijeta ter pobožno molita. Tone pogleda k nebu, in solza se mu zablesti v očeh. Oče se ozré nanj in takoj ugane, kaj čuti njegova duša. Na licu se mu bere, kako prisrčno hvali Boga. Niti oče, niti sin ne moreta izpregovoriti najmanjše besedice.

Še-le po dolgem molku se oglasi oče in reče: «Tone dragi! zapomni si pregovor, ki pravi:

S hudobnežem se ne jednači,
Podoben je strupeni kači, —
Vse, kar je dobrega, popači!“ —





3. Rešilni zvonček.



Tam v znožju visokega snežnika je stala pred več leti mogočna grajščina. Okolo grajščine so se razprostirali prekrasni vrti, rodovitne njive, zeleni gozdje in travniki. Na desni je ležala prijazna vasica, obkrožena z najlepšim sadnim drevjem, a nekoliko dalje je bilo videti lepe in velike senčnate gozde.

V grajščini je živel grof s soprogo in jedino hčerko Darinko, ki je bila največje veselje skrbnih svojih starišev. Grof in grofinja sta se zelo trudila, da bi že v nežni mladosti vsadila svoji hčerki vse lepe kreposti v mlado srcé. Vzbujała sta jej veselje do narave in Bogà, ki je ves svet tako lepo

okrasil. Ni se torej čuditi, da je bivala Darinka najraje v prosti naravi, sprehajala se po vrtilih in poljih ter pod milim nebom premišljevala nauke svojih dobrih starišev.

Nekega popoldne — bilo je vroče poletje — je šla Darinka sama prav daleč z doma. Zalezla je v velik gozd. Ob prijetno žuborečem potočku je šla vedno dalje po senčnati goščavi ter je takó globoko zašla, da je zgubila pot, po katerem je bila prišla. Dan se je že nagibal svojemu koncu in solnce se je že zatapljalo za visoke snežnike.

Zdaj se še-le Darinka zavé, da se je predolgo mudila v prijetnem gozdu in da bode zdaj pač treba pospešiti korake, ako hoče priti še pred nočjo domov k svojim dobrim in skrbnim starišem. Naglo se torej obrne, ali o grôza — ni je ceste, pa tudi steze ne, ki bi jo pripeljala iz globokega gozda, v katerem je zgrešila pravi pot.

Solnce je še davno zatonilo za visokimi snežniki, in gosti oblaki so prevlekli sinje nebo. Hladen vetrič je upogibal drevje po obširnem gozdu ter delal skrivnosten šum

po gostih listnatih vejah. V velikem strahu je tavalala Darinka v gosti temi naprej. S solzami v očeh je zrla v nebó ter prosila ljubelega Boga, da bi jej prižgal kako lučico na temnem nebeškem obzorju in jo pripeljal iz te grozovite ječe na pravo pot. Od strahu vsa prebledela, raztrgana in razpraskana od bodečega kopinja (nekega grmovja), po vsem telesu se tresoč, je zabredla uboga Darinka le še globokeje v gozdno tišino. Zdajci zagleda pred seboj veliko nezaraslo ravnino — bilo je barje (močvirje). Tu se jej prikažejo svitle lučice — vešče, ki se jej prijazno blesté nasproti ter jo vabijo k sebi. V svoji razburjeni domišljiji vidi pred seboj domačo vasico, kjer jo pričakujejo stariši v svojih razsvitljenih sobah. Zdi se jej celó, da vidi ne daleč od sebe same znance, ki se jej prijazno nasmehujejo, roke podajajo in opominjajo, da naj hitreje stopa, ker jo domá že težko pričakujejo. Darinka pospeši stopinje, in še prijazniši se jej zazde obrazi. Samo tri stopinje še — in ležala bi uboga

Darinka, zapeljana od ponočnih vešč, v globokem barji pokopana. — — —

V tem hipu zasliši iz daljave za seboj mil glas lepó donečega zvončka. Darinka s vzdrami iz svoje domišljije, obstoji in posluša. Ni se motila — vedno močnejše se glasi zvonček, in Darinka se obrne ter novim pogumom stopa dalje proti oni strani od koder je bil slišati čisti glas zvončka. — In glej! v tem trenutku se razpršé zapeljive lučice divjega ognja na pogubnem barju (močvirju). Kmalo pride na pot, in malo pozneje na široko cesto. Zvonček jo še vedno kliče, in Darinka stopa vedno dalje v najboljši nadi, da bode skoraj v naročju svojih dobrih starišev. Še nekaj stopinj in bila je iz temne gošče na prostem, kjer je v prvem svitu že lahko razločila hiše prijazne vasice. Mili glas zvončka je zdaj postajal vedno slabejši in naposled je popolnem utihnil v daljavi. Zdaj še-le je spoznala Darinka, da to ni bil pravi zvonček, katerega glas jo je rešil pogube, temveč da je to moral biti glas njenega angela varuha.

Zelo ganena vsled tolike milosti božje je padla na koleni ter se zahvaljevala Bogu, da jo je pripeljal iz tolike nevarnosti.

Solze veselja se jej prikažejo v očeh in kmalu sladko zaspi.

Pa ni še dolgo spala v mehki travi ob cesti, ko jo prebudi glas njenega ljubega očeta — bila je očetu v naročju, kateri jo presrčno objame.

Grof je oni večer, ko so Darinko pogršli, poklical vse svoje služabnike in prebivalce iz sosedne vasi skupaj, da so šli iskat Darinko. V tem, ko so jo iskali, klečala je grofinja domá in prosila Boga, da bi čuval njeno hčerko vsake nesreče.

O polnoči so se zbrali vsi oni, ki so šli Darinko iskat, v grofovskem gradu. Na posled pride tudi grof sam. Nihče ni znal kaj povedati o izgubljenem otroku. Velika žalost in jok nastane po vsem gradu. Vsi skupaj gredó v grajščinsko kapelico, da bi ondu združeni molili in Boga prosili za izgubljeno Darinko. Po molitvi se zopet razkropé na vse strani iskat Darinko. Samo

grof je nekoliko časa ostal domá, da bi tolažil prežalostno mater. Ko se je jelo svitati, napotil se je tudi on naravnost proti gozdu, kamor se ni podal noben drugih iskalcev. In o veselje! tu najde v mehki travi ob veliki cesti svojo ljubo hčerko zdravo ležati.

Hitro jo pelje domov ter jo izroči presrečni materi v naročje. Popraševanja in pripovedovanja ni bilo zdaj ne konca ne kraja. Oče in mati sta poslušala z velikim strmenjem prigodbo o prečudnem zvončku, ki je Darinko rešil. Takoj sta uganila, da je to bil glas angela varuha, ki je njiju hčerko pripeljal zopet v naročje ljubih starišev. Grof je ukazal na onem mestu, kjer so našli Darinko, postaviti lično kapelico, ki je imela zvonik s prelepim zvončkom s srebrnim glasom.

In kadar-koli se prikažejo prve zvezdice na večernem nebu, oglašá se zvonček s svojim milim glasom, ki vabi trudnega popotnika, naj podviza, ako želi še pred nočjó biti na pravem potu, na katerem se mu ni bati nobene nevarnosti.

Minulo je že tri sto let, kar visi ta zvonček v zvoniku lične kapelice, a vendar še zdaj ni utihnil njegov glas, temveč še močneje in čisteje se glasi ter opominja človeka, naj hodi po pravem potu življenja ter naj ne krene na krivi pot, ki pelje v pogubljenje.

Po namenu, katerega ima, imenuje se zvonček še danes — rešilni zvonček.





4. Prizanesljivi kum.



Na Resnikovem domu, tam pod goščo, je živel svoje dni bogat gospodar, obče spoštovan mož. Imel je vedno veliko goveje živine, pa po štiri konje, zato sta mu navadno služila po dva hlapca. Neko leto je vzel za malega hlapca dečka, kateremu je bil krstni kum (boter). Ni bil posebno zadovoljen ž njim, ker je imel več napak; a ker mu je bil kum, prizanesel mu je marsiktero.

Kar pride neki dan prvi hlapec h gospodarju ter reče: «Mlajši hlapec mi je sinoči nož ukradel, strahujte ga!»

«E, pustimo ga, tu imaš groš, pa si kupi nov nož. Saj ne bo dolgo več pri nas,

nočem, da bi pri meni dobil ime tatú, ker sem mu boter», reče nepremišljeno gospodar.

No, in ostalo je takó. A mladi tatič je videl, kako se mu je obnesla tatvina brez zlih nasledkov ter je zato tatinska kal pogнала prvo močnejšo koreninico. Če je pa korenina sveža, dobiva moč, začne poganjati steblo, veje, listje in cvetje, iz kterega priraste in dozori plod. Tudi s tem hlapčkom se je zgodilo tako. Le poslušajte! Čez nekoliko časa je ukradel prvemu hlapcu že staro desetico. Ta gre zopet h gospodarju in reče: «Gospodar, kaj bo z malim hlapcem? Boste videli, da se popolnoma privadi tatvini! Glejte, zopet je kradel, ukradel mi je desetico. — Pokličite ga pred se, pa ga strogo kaznujte ter spodite od hiše; če ne gre on, pojdem pa jaz». —

Prizanesljivi gospodar pa pravi: «Tu imaš drugo desetico in še jedno po vrhu, pa molči o tem dogodku. Štirinajst dnij je komaj do Božiča; veš, da mu ne morem napraviti take sramote in mu v moji hiši obleči take suknje, katere se potem težko

znebi; še druge službe bi potem ne dobil lahko. Nočem mu škodovati, ker sem mu krstni boter!» —

Prvi hlapec je na to odšel z glavo majaje ter strogo pazil, da mu v teku zadnjih štirinajst dni mlad tatič ni mogel ničesar ukrasti.

Božič je bil res kmalu tu. Omenjeni gospodar je izplačal malega hlapca ter ga brez vsake svarilne besede, brez vsakega opomina — odpustil.

Kar se je nadalje zgodilo s tem hudobnim hlapcem, povem vam le v kratkem.

Ker ni dobil kmalu druge službe, je zašel v slabe tovaršije. Tam je hitro zapravil ves prislužek, zraven tega se naučil od zlih tovarišev marsikaj hudobnega. Za delo mu ni bilo več mar, klatil se je brez dela okoli ter kradel, kolikor je mogel in kjer je mogel. Nazadnje je prišel med tolovaje, katerih je bilo o tistih časih povsod dovolj. Ropanje, požiganje in umori so se vrstili dan za dnevom.

A dolgo ni moglo to trajati. Gosposka

je prišla roparjem na sled ter neko noč celo četo polovila. — Nam znanega nekdanjega tatiča so kot velikega hudodelnika obesili v Holmu, kjer se še sedaj vidijo ostanki nekdanjih vislic. Tam so ga za svarilen izgled pustili več dnij viseti. Ljudje so ga hodili gledat, pa videvši še tako mladega hudodelnika, so otožni zapuščali strašen kraj.

Tudi kum Resnik gre kmalo po tem dogodku v grajščino, da bi plačal desetino. Tam se je nekoliko ponudil in se še-le po noči vrnil po potu mimo vislic; stopinja mu nehoté zastoji in plašno se ozre kvišku. Svetla luna, ki je popred razsvetljevala blede obraz obešenca, skrije se v tem trenutku za temnim oblakom. Dozdeva se mu, da sliši gromeč glas obešenca, ki pravi: «Kum moj, jedini ti si kriv moje sramotne smrti in mojega pogubljenja. Ako bi me bil ti prvi-krat posvaril in kaznoval, kedar sem ukradel nožič, gotovo bi se bil odvadil tatvine ter slekel to srajco še preden je postala železna. A ti tega nisi storil, ampak dajal si mi s svojim vedenjem potuho, tudi potem še, ko

sem zvršil drugo tatvino. Kot moj krstnikum si imel dolžnost, strogo proti meni postopati in skrbeti za moj časni in večni blagor, k čemur ti je bila dana lepa prilika. Ti pa si pozabil na svojo dolžnost in ravno nasprotno ravnal. Mislil si mi dobro storiti, ne spomnivši se resničnega pregovora, ki se glasi: *Strastna navada, težka klada, — a storil si mi največje zló»*.

Samo ob sebi se ume, da to ni bil glas obešenca, temuč glas vesti, ki je pravično očitala Resniku prizanesljivost tam, kjer bi moral postopati z vso strogostjo.

Prekrižal se je ter urnih korakov zapustil kraj strašnega morišča in popihal proti domu.

Kako tedaj storite vi stariši, učeniki, gospodinje, botri itd., ako bo vam v oskrbo ali nadzorovanje izročena mladina imela napake, ako bo kriva malih prestopkov? — Zatreti jih bo treba takoj v začetku, da vam ne bo enkrat — in to prepozno — očitala vest, kakor je tam pod vislicami pravično a strašno očitala prizanesljivemu botru.



5. Karkoli delaš, delaj takó, kakor bi te kdo gledal.



Neki imeniten Rimljan je ukazal zidar-skemu mojstru, naj mu sezida hišo, da bode vsakdo mogel videti notri. Tega mu ni uka-zal iz nečimernosti, ampak zato, ker je bil poštenjak ter se ni bal, niti sramoval ljudij, če ga gledajo, kaj dela. Takih hiš je pač malo danes na svetu.

V temni koči, kakor v svetli palači, godé se često najgrše hudobije in pregrehe. Hu-doba ima povsod dovolj svojih pristašev, zapletenih v njenih mrežah. Vsi ti bi seveda najraje imeli pri svojih hišah zazidana okna in duri, da bi nihče ne mogel videti, kaj

delajo in s čem se pečajo. Na Boga taki ljudje že tako nič ne mislijo. — Po takih brezbožnikih se vi, otroci, ne smete ravnati; v posnemo naj vam bodo le bogaboječi, odkritosrčni in pošteni ljudje.

Pošten in bogoljuben človek dobro vé, da se z grehom ne pride daleč, on vé, da tudi stene imajo oči in ušesa ter da pregreha ne ostane nikoli prikrita. Da-si je sam, vender dela takó, kakor bi ga gledal ves svet. In tako je prav: če tudi te nihče ne vidi, vidi te Bog, čegar oko prešine zidovje ter vidi tudi v največo temo. Temu očesu ne utečeš nikoli!

Zatorej imej vedno v mislih pregovor, ki si se ga učil v šoli:

„Bog vse vidi, Bog vse vé,
Greh se delati ne sme“.





6. Pomagaj si sam.



Plemenito srce je v vseh okolnostih življenja, tudi v največjih težavah in britkosti, človeku najboljši tovariš. Plemenito srce si zna hitro pomagati iz vseh neugodnostij. A kdor si zna pomagati sam, ta prestopi tem lože bēdo in britkosti.

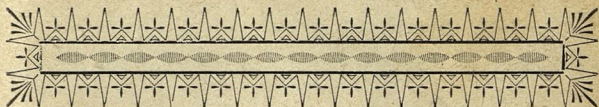
Ne prepuščaj se sreči in ne zanašaj se nikoli preveč na njo, ker sreča ti lahko pokaže hrbet, kadar bi je najbolj potreboval.

Tudi na prijatelje se ti ni zanašati v nesreči, saj veš, da nesreča prijatelje pojedaja.

Zatorej pomagaj si sam! Bodi čvrst in prenašaj vsako nezgodo z udanostjo v voljo božjo, in Bog ti bode pomagal.

Mnogo jih je, ki si v nesreči ne znajo pomagati ter si britkosti in bolečine le povečujejo. A kdor pozna samega sebe in ima plemenito srce, dobí vsaki bēdi in nesreči hitro pomoč ter se zmagonosno reši vsake nevarnosti.





7. Ne povej vsega, kar veš.



Govoriti je v mnogih slučajih laglje, nego li molčati. A kdor si želi prihraniti mnogo jeze in sovraštva, mora vselej tako pazno govoriti, kakor da bi delal najtežavniše račune. Čim manj je besedij, toliko manj bode povoda k prepiru. Koliko prepira, žalosti in sovraštva je že prišlo zaradi kakih nepremišljeno izgovorjenih besed! Otroci, navadite se torej svoj jezik držati za zobni ter govoriti samó takrat, kadar vas kdo vpraša, ali če vam je treba v kaki važni reči povedati svoje mnenje. Kdor mnogo govori in vse pové, prazno slamo mlati. Ljudjé takega človeka kmalu spoznajo, ko-

liko veljá, ter dobro vedó, da ima prazno glavo. Star pregovor pravi: «prazen sod ima velik glas». — V molčanju je večkrat modrost skrita in marsikdo je bil moder pri ljudéh, dokler ni — zinil. — Govoriti je srebro, molčati pa zlató.



OBSEG:

	Stran
I. Tatarji na Moravskem ali Bog ne zapusti svojih služabnikov	1—112
II. Gozdne cvetke ali štiri povesti in tri krajše razprave :	
1. Materin blagoslov	115—133
2. Varuj se slabih tovarišev	134—140
3. Rešilni zvonček	141—147
4. Prizanesljivi kum	148—152
5. Karkoli delaš, delaj takó, kakor bi te kdo gledal	153—154
6. Pomagaj si sam	155—156
7. Ne povej vsega, kar veš	157—158





